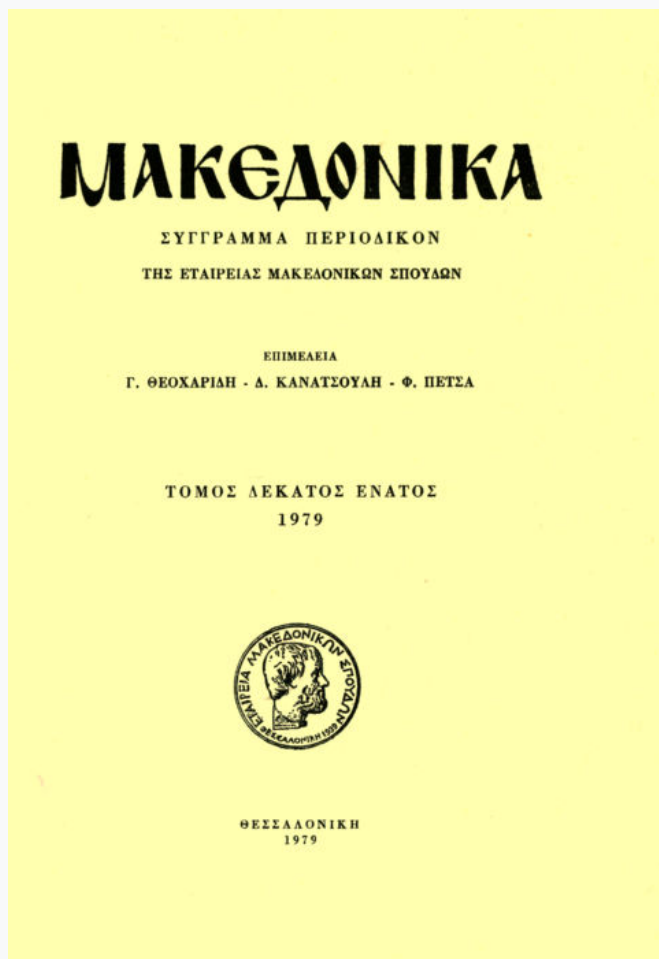

Μακεδονικά

Τόμ. 19, Αρ. 1 (1979)

Κιονόκρανα της συλλογής της Ροτόντας
Θεσσαλονίκης: μέρος Α' Κορινθιακά κιονόκρανα
και παραλλαγές

Χ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Δ. Παπανικόλα-Μπακιρτζή

doi: [10.12681/makedonika.450](https://doi.org/10.12681/makedonika.450)

Copyright © 2014, Χ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Δ. Παπανικόλα-Μπακιρτζή

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαυροπούλου-Τσιούμη Χ., & Παπανικόλα-Μπακιρτζή Δ. (1979). Κιονόκρανα της συλλογής της Ροτόντας Θεσσαλονίκης: μέρος Α' Κορινθιακά κιονόκρανα και παραλλαγές. *Μακεδονικά*, 19(1), 11–39.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.450>

ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΗΣ ΡΟΤΟΝΤΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΜΕΡΟΣ Α'. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ*

Στὸν ὑπαίθριο χώρῳ γύρω ἀπὸ τὴ Ροτόντα ("Ἅγιος Γεώργιος) ἔχει συγκεντρωθεῖ κατὰ καιροὺς ἓνα πλῆθος γλυπτῶν, μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει ἀπαρτισθεῖ μία πολὺ πλούσια καὶ ἐνδιαφέρουσα Συλλογὴ.

Ἀπὸ τὰ σημαντικότερα σύνολα εἶναι ἡ συλλογὴ τῶν κιονοκράνων, ἡ ὁποία περιέχει ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῶν κιονοκράνων καὶ ἀπὸ διάφορες ἐποχές. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν ἀναφερθεῖ ἢ δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν R. Kautzsch¹, ἄλλα ἀπὸ τὴν R. Farioli στὴ μελέτῃ της γιὰ τὰ παλαιοχριστιανικὰ κιονόκρανα τῆς Θεσσαλονίκης² καὶ ἄλλα σὲ μεμονωμένες δημοσιεύσεις. Ὅπωςδὴποτε ὁμως στὸ μεγαλύτερο μέρος ἡ συλλογὴ εἶναι ἀδημοσίευτη.

Στὸν κατάλογο, ποὺ δημοσιεύουμε, γίνεται προσπάθεια νὰ παρουσιασθοῦν ὅλα τὰ κιονόκρανα τῆς Συλλογῆς. Ἐξαιρέθηκαν μόνον ὀρισμένα ἀποτμήματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν νὰ προσθέσουν τίποτε τὸ ἰδιαίτερο στὴν ἔρευνα ἢ δὲν μπορούσαν νὰ μελετηθοῦν ἐξαιτίας τῆς κακῆς καταστάσεώς τους.

Ἡ μελέτῃ αὐτὴ ἔχει ὥς στόχο νὰ δώσει τὸ ὑλικὸ στὸ σύνολό του. Δυστυχῶς δὲν στάθηκε δυνατό νὰ ἀποδοθοῦν τὰ κιονόκρανα σὲ γνωστὰ κτήρια τῆς Θεσσαλονίκης, διότι τὸ ὑλικό, μεταφερόμενο ἀπὸ ἀνασκαφῆς ἢ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, δὲν εἶχε ἐνδείξεις προελεύσεως. Πιστεύουμε ὁμως ὅτι, παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ δημοσίευσή του θὰ δώσει στοιχεῖα στὴ μελλοντικὴ ἔρευνα τῆς γλυπτικῆς καὶ στὴ μελέτῃ τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὰ κιονόκρανα χωρίσθηκαν σὲ τρεῖς μεγάλες ἐνότητες, ποὺ θὰ δημο-

* Ἡ δημοσίευσή αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας ποὺ ἄρχισε τὸ 1975 ἡ Ἐφορεῖα Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης νὰ καταγράψει τὸ ὑλικὸ ποὺ εἶχε συγκεντρωθεῖ στὴ Ροτόντα. Εὐχαριστοῦμε τὸν τότε Ἐφορο τῶν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης κ. Π. Λαζαρίδη γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσής τοῦ ὑλικοῦ.

1. R. Kautzsch, Kapitellstudien (Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert), Berlin-Leipzig 1936. Στὸ ἐξῆς Kautzsch, Kapitellstudien.

2. R. Olivieri - Farioli, I capitelli paleocristiani e paleobizantini die Salonicco, Corso di cultura sull' arte Ravennate e bizantina, XI, 1964, σ. 133-177. Στὸ ἐξῆς Farioli, Capitelli.

σιευθοῦν χωριστά. Ὡς πρώτη ἐνότητα παρουσιάζουμε τὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα καὶ τὶς παραλλαγές τους.

Πρὶν ἀπὸ τὸν κατάλογο ὑπάρχει ἓνα εἰσαγωγικὸ κείμενο, ὅπου τὰ κιονόκρανα κατατάσσονται σὲ ομάδες καὶ συζητοῦνται τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζουν. Γίνεται ἐπίσης προσπάθεια γιὰ χρονολόγησή τους με βάση τὴν ἐξέλιξη τῆς δομῆς τοῦ κιονοκράνου, τὴν τεχνικὴ στὴν ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου καὶ τὴ σύγκριση με κιονόκρανα τῶν ὁποίων ἡ χρονολόγηση εἶναι γενικὰ παραδεκτὴ. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἀναζητήθηκαν, ὅσο ἦταν δυνατό, ἀνάμεσα στὰ κιονόκρανα τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ εὐρύτερου χώρου τῆς.

Μετὰ τὸ εἰσαγωγικὸ κείμενο ἀκολουθεῖ ὁ κατάλογος, ὁ ὁποῖος περιέχει συνοπτικὴ περιγραφή κάθε κιονοκράνου, ἀναγραφή τῆς δημοσίευσής του, ὅταν ὑπάρχει, καὶ χρονολόγησή του.

Τὸ πιὸ παλιὸ κιονόκρανο κορινθιακοῦ τύπου, ποὺ ὑπάρχει στὴ Συλλογὴ τῆς Ροτόντας, νομίζουμε πὼς εἶναι τὸ κιονόκρανο ΑΓ 2 (ἀρ. κατ. 1, πίν. 1α). Δύο ζῶνες ἀπὸ ὀχτὼ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας, με λυγισμένους μπροστὰ τοὺς κεντρικοὺς λοβούς τους, περιβάλλουν τὸν ἄβακα. Τὰ φύλλα τῆς δευτέρας ζώνης ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς πρώτης ζώνης. Ἀκολουθεῖ μιὰ τρίτη ζώνη με ὀχτὼ φυλλοφόρους κάλυκες, ποὺ ξεκινοῦν ἐπίσης ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς δευτέρας ζώνης. Ἀπὸ κάθε κάλυκα βλαστάνει μιὰ ἔλικα ποὺ ἐλίσσεται κάτω ἀπὸ τὴ γειτονικὴ γωνία τοῦ ἄβακα. Ἐνας μίσχος ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ μεσαῖο φύλλο τῆς δευτέρας ζώνης καὶ ἀπολήγει σὲ δύο μικρὰ φύλλα, ποὺ ἀνοίγουν κυματιστὰ σὲ ἀντίθετη κατεύθυνση καὶ γεμίζουν τὸ χῶρο κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ καλάρου, ὁ ὁποῖος διακρίνεται καθαρὰ κάτω ἀπὸ τὸν ἄβακα. Τὰ φύλλα ἀποδίδονται νατουραλιστικά. Οἱ λοβοὶ τους δὲν ἐνώνονται, ἀλλὰ ἀφήνουν νὰ διακρίνονται ἀνάμεσά τους τὰ νεῦρα τῶν φύλλων τῆς ἐπομένης σειρᾶς. Ὁ ἄβακας τοῦ κιονοκράνου ἔχει ἔντονα κοῖλες πλευρὲς καὶ κρατεῖ τὰ στοιχεῖα τοῦ παραδοσιακοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, δηλ. τὴν κοίλη ταινία καὶ τὸ κυμάτιο.

Τὰ ἴδια στοιχεῖα στὴ δομὴ τοῦ κιονοκράνου καὶ στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων ἔχουν τρία ἄλλα κιονόκρανα τῆς συλλογῆς (ΑΓ 19, ΑΓ 16, ΑΓ 17, ἀρ. κατ. 2, 3, 4, πίν. 1β, 2α,β), τὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ ἐντάξουμε στὴν ἴδια ομάδα με τὸ κιονόκρανο ΑΓ 2. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο μικρῶν φύλλων κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ καλάρου. Τὰ φύλλα ὅμως στὰ κιονόκρανα αὐτὰ δὲν εἶναι ἡ ἀπόληξη ἐνὸς μίσχου, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ μεσαῖο φύλλο τῆς δευτέρας ζώνης, ἀλλὰ ἡ ἀπόληξη τῶν βλαστῶν τῶν φυλλοφόρων καλύκων. Ἀπὸ τοὺς κάλυκες δηλαδὴ κάθε πλευρᾶς ξεκινοῦν δύο βλαστοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ ἓνας ἐλίσσεται κάτω ἀπὸ τὸν ἄβακα, ἐνῶ ὁ ἄλλος κατευθύνεται πρὸς τὴ μέση κάθε πλευρᾶς καὶ ἀπολήγει σ' ἓνα φύλλο.

Ἔτσι τὰ φύλλα συναντῶνται στὴ μέση «ἀντὼπὰ» καὶ ὄχι «ἀντίνωτα», ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ κιονοκράνου ΑΓ 2.

Τὰ τρία τελευταῖα κιονόκρανα παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ στὴν ἀπόδοση τῶν φύλλων τῆς δεύτερης ζώνης. Οἱ πλάγιοι λοβοὶ τῶν φύλλων δὲν ἔχουν γλωσσίδες καὶ ἐνώνονται μὲ τοὺς ἀντίστοιχους λοβοὺς τῶν γειτονικῶν φύλλων. Πίσω ἀπὸ κάθε φύλλο σχηματίζεται ἓνα φόντο μὲ τὴ μορφὴ σχηματοποιημένου ριπιδίου. Τὸ στοιχεῖο ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι ἔντονο, ὥστε νὰ διαφοροποιεῖ σημαντικὰ τὴ μορφὴ τῶν κιονοκράνων αὐτῶν ἀπὸ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 2.

Στὸ κιονόκρανο ΑΓ 17 (πίν. 2α) ὑπάρχει ἓνα πρόσθετο στοιχεῖο. Ἀπὸ τοὺς κάλυκες βλαστάνει ἓνα ἀκόμη φύλλο ποὺ κατευθύνεται στὸ κέντρο τοῦ καλάρου καί, ἀκολουθώντας τὴν καμπύλῃ τοῦ μικροῦ φύλλου, δίνει μαζὶ μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ διαμόρφωσιν τοῦ ἀπέναντι φύλλου μιὰ ρυθμικὴ ἐπανάληψη τῆς κυματιστῆς γραμμῆς τῶν μικρῶν φύλλων. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δὲν διαφοροποιεῖ αἰσθητὰ τὴ μορφὴ τοῦ κιονοκράνου αὐτοῦ σὲ σχέσιν μὲ τὰ ἄλλα.

Ἡ διατήρησις τῶν στοιχείων τοῦ ἄβακα, ἡ νατουραλιστικὴ ἀπόδοσις τῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα αἰσθητικὰ δὲν ἔχουν γίνεαι ἀκόμα φέροντα στοιχεῖα, εἶναι ἐνδεικτικὰ γιὰ μιὰ πρόωμὴ χρονολόγησιν. Τὰ κιονόκρανα ποὺ ἐξετάσαμε παρουσιάζουν μεγάλες ὁμοιότητες στὴ δομὴ καὶ στὴ διαμόρφωσιν τῶν φύλλων μὲ δύο κιονόκρανα τοῦ νοτίου περυγίου τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὰ ὁποῖα οἱ Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου θεωροῦν προχριστιανικὰ καὶ τὰ χρονολογοῦν στὸν 3ο αἰ.¹, ἐνῶ ὁ R. Kautzsch τὰ χρονολογεῖ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου αἰ.². Ἐπίσης ἔχουν μεγάλη ὁμοιότητα μὲ ἓνα κιονόκρανο ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ Marusinae γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ R. Kautzsch πιστεῖ πὼς πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου αἰ.³. Τὰ ἴδια κοινὰ χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει ἓνα κιονόκρανο στὸν κυρίως ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων⁴, ποὺ ὅμως δὲν βοηθεῖ στὴ χρονολόγησιν, μιὰ καὶ βρίσκεται ἐκεῖ σὲ δευτέρῃ χρήσιν. Τὰ κιονόκρανα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τὸ κιονόκρανο ἀπὸ τὸ Marusinae παρουσιάζουν τὰ μικρὰ φύλλα ὡς ἀπόληξιν ἐνὸς μίσχου, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ κεντρικὸ φύλλο τῆς δεύτερης ζώνης καὶ καταλήγει στὴ μέση κάθε πλευρᾶς τοῦ ἄβακα. Ἐνα κιονόκρανο ἀπὸ τὴ Ρώμῃ⁵,

1. Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Ἀθῆναι 1952, σ. 170.

2. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 65.

3. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 7-8, πίν. 1, 6.

4. Ν. Νικονάνου, Οἱ Ἄγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1972, πίν. 8.

5. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 237, πίν. 51f.

ένα άλλο από 'Ακηλυῖα¹ και ένα τρίτο από τη βασιλική τοῦ S. Vincenzo στο Prato², χρονολογημένα στο τέλος τοῦ 3ου και στις ἀρχές τοῦ 4ου αἰ., πρέπει νά εἶναι, ἐξαιτίας κυρίως τῆς διαμόρφωσης τῶν φύλλων, λίγο προώιμότερα ἀπό τὰ κιονόκρανα τῆς Ροτόντας. Δύο κιονόκρανα στήν πρόσοψη τῶν 'Αγίων 'Αποστόλων ἔχουν ἰδιαίτερα ὕψηλὴ τὴν τρίτη ζώνη μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ μικρά φύλλα, ἀλλὰ ἔχουν μόνο μιὰ σειρά φύλλων ποὺ οἱ λοβοὶ τοὺς ἐφάπτονται³. Πρέπει νά εἶναι μιὰ ἀπλοποίηση τοῦ τύπου. Γενικά ὁ τύπος αὐτὸς τῶν κιονοκράνων εἶναι πολὺ κοινὸς και χρονολογεῖται στο πρῶτο μισό τοῦ 4ου αἰ.

Τὰ κιονόκρανα λοιπὸν τῆς Ροτόντας πρέπει νά τοποθετηθοῦν σ' αὐτὴ τὴν περίοδο. Μὲ κάποια ἐπιφύλαξη θά προσθέταμε πὼς ἀπὸ τὰ τέσσερα κιονόκρανα θεωροῦμε παλιότερο τὸ ΑΓ 2 τοποθετώντας το στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 4ου αἰ. Τὴν ἴδια χρονολόγηση προτείνει και ἡ R. Farioli ποὺ δημοσιεύει τὸ κιονόκρανο⁴.

'Απὸ τὰ κιονόκρανα τῆς ομάδας αὐτῆς τὰ ΑΓ 19 και ΑΓ 16 ἔχουν περὶπου τὶς ἴδιες διαστάσεις και εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο μάρμαρο. Γι' αὐτὸ ὑποθέτουμε πὼς πρέπει νά προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο κτήριο.

Σὲ μιὰ ἄλλη ομάδα κατατάσσονται τὰ κιονόκρανα ΑΓ 28, ΑΓ 27, ΑΓ 18, ΑΓ 47 και ΑΓ 26 (ἀρ. κατ. 5, 6, 7, 8, 9, πίν. 3-4), ποὺ διαμορφώνουν ἓνα χαρακτηριστικὸ σχῆμα μὲ τὶς ἑλικες στήν τελευταία ζώνη. 'Η ἀκραία ἑλικά εἶναι πιὸ μεγάλη και ἐλίσσεται κάτω ἀπὸ τὴ γωνία τοῦ ἄβρακ' ἡ ἐσωτερικὴ εἶναι μικρότερη και στρέφεται πρὸς τὴ μέση τῆς πλευρᾶς, σὲ «ἀντωπὴ» διάταξη μὲ τὴν ἀντίστοιχη ἑλικά τοῦ ἄλλου κάλυκα. Τὴν κίνηση τῶν ἐλικῶν ἀκολουθοῦν δύο μικρά φύλλα ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τοὺς κάλυκες και σχηματίζουν δύο τοξύλια κάτω ἀπὸ αὐτές, διαμορφώνοντας ἓνα διακοσμητικὸ σχῆμα στὴ μέση κάθε πλευρᾶς.

Τὰ κιονόκρανα ΑΓ 28, ΑΓ 27 και ΑΓ 18 (πίν. 3) διατηροῦν τὴν καθιερωμένη δομὴ τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου μὲ τὶς δύο σειρὲς τῶν ὀχτῶ φύλλων και τὴν τρίτη μὲ τοὺς φυλλοφόρους κάλυκες. Τὰ φύλλα τῆς δεύτερης ζώνης ἀναδύονται ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς πρώτης ζώνης, ποὺ δὲν ἐφάπτονται μεταξύ τους. Τὰ φύλλα τῆς δεύτερης ζώνης ἔχουν ἐνωμένους τοὺς πλαϊνοὺς λοβούς τους και δὲν ἔχουν γλωσσιδεσ. Ἔτσι σχηματίζεται ἓνα ριπιδόμορφο φόντο γιὰ τὰ φύλλα τῆς πρώτης ζώνης, ὅπως και στὰ κιονόκρανα τῆς προηγούμενης ομάδας. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἐμφανίζεται

1. V. Scrinari, *I capitelli romani di Aquileia*, Padova 1952, σ. 37-38, πίν. 35.

2. G. G. Belloni, *I capitelli romani di Milano* (Museo archeologico e città), Padova 1958, σ. 44-45, πίν. 33.

3. Kautzsch, *Kapitellstudien*, σ. 122.

4. Farioli, *Capitelli*, σ. 136.

πιό καθαρά στο κιονόκρανο ΑΓ 27 (πίν. 3β). Ἀπὸ τὰ κιονόκρανα τῆς ομάδας αὐτῆς φαίνεται νὰ προηγεῖται χρονικὰ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 28 (πίν. 3α), διότι παρουσιάζει καλὰ διαμορφωμένη τὴν ταινία καὶ τὸ κυμάτιο τοῦ ἄβακα. Οἱ ἐσωτερικὲς ἑλικές του στρέφονται ζωηρὰ στὴ μέση κάθε πλευρᾶς καὶ ἀνάμεσά τους διέρχεται ὁ μίσχος γιὰ τὸ ἄνθος τοῦ ἄβακα. Στὰ δύο ἄλλα κιονόκρανα (ΑΓ 27 καὶ ΑΓ 18, πίν. 3β, γ) οἱ ἑλικες εἶναι πιὸ σχηματοποιημένες καὶ ὁ μίσχος τοῦ ἄνθους ἔχει χαθεῖ.

Ἡ ομάδα αὐτὴ τῶν κιονοκράνων παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητες μὲ ἓνα κιονόκρανο ἀπὸ τὰ Σάλωνα ποὺ ὁ R. Kautzsch χρονολογεῖ περίπου στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ.¹, ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἴσως τῆς ἴδιας ἐποχῆς², καὶ δύο κιονόκρανα ἀπὸ τὴ Ρώμη, τὰ ὅποια ὁ R. Kautzsch χρονολογεῖ στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ.³. Ὅμοια περίπου εἶναι ἐπίσης δύο κιονόκρανα ἀπὸ τὸ Μιλάνο χρονολογημένα ἀπὸ τὸν G. Belloni στὸν 4ο αἰ.⁴. Ἐνα ἄλλο κιονόκρανο ἀπὸ τὴν Ἀκηλυῖα, τὸ ὅποιο ὁ V. Scrinari χρονολογεῖ στὶς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ.⁵ παρουσιάζει ἐπίσης ὁμοιότητες. Οἱ συγκρίσεις ὀδηγοῦν λοιπὸν σὲ χρονολόγηση τῆς ομάδας στὰ μέσα τοῦ τέταρτου αἰῶνα.

Τὰ δύο ἄλλα κιονόκρανα τῆς ομάδας αὐτῆς (ΑΓ 47 καὶ ΑΓ 26, πίν. 4α,β) διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τὰ προηγούμενα, διότι σ' αὐτὰ οἱ δύο ζῶνες τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας στὸν κάλαθο ἀντικαθίστανται μὲ μιὰ ζώνη. Ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων αὐτῶν ξεκινοῦν οἱ φυλλοφόροι κάλυκες. Τὰ φύλλα εἶναι κάπως πιὸ μεγάλα καὶ τὰ νεῦρα τους εἶναι βαθιὰ καὶ καλὰ διαμορφωμένα. Οἱ γλωσσίδες τους ἐνώνονται καὶ τὰ κενὰ ποὺ σχηματίζονται μεταξὺ τους χαράσσονται βαθιὰ θυμίζοντας τοὺς χαρακτηριστικοὺς κολπίσκους καὶ ὀφθαλμοὺς τῶν κιονοκράνων τοῦ 5ου αἰ. Στὸ κιονόκρανο ΑΓ 47 (πίν. 4β), ὅπου διατηρεῖται καλὰ τὸ πάνω μέρος, φαίνεται ὅτι ὁ ἄβακας ἔχει κοίλες τὶς πλευρές. Τὰ δύο μέρη του εἶναι σχεδὸν ἰσοπλατὴ καὶ δὲν ἔχουν πιά τὴ μορφὴ τοῦ κυματίου καὶ τῆς κοίλης ταινίας. Ἡ χρονολόγηση τῶν δύο αὐτῶν κιονοκράνων πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. μᾶς φαίνεται πολὺ πιθανή.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 44 παρουσιάζει ἀλλαγὴ στὴ δομὴ του σὲ σχέση μὲ τὶς προηγούμενες ομάδες. Οἱ ἑλικες ἐξαφανίζονται καὶ ἀναπτύσσονται τὰ φύλλα τῶν καλῶν, τὰ ὅποια βγαίνουν πλούσια καὶ ἀπλώνονται συμμετρικὰ στὸ πάνω τμήμα τοῦ κιονοκράνου (ἀρ. κατ. 10, πίν. 5α,β). Τὰ φύλλα, ἂν καὶ δίνουν νατουραλιστικὴ ἐντύπωση, εἶναι ἀρκετὰ στυλιζαρισμένα, διότι

1. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 7, πίν. 1, 4.

2. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 25, πίν. 5, 46.

3. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 237, πίν. 52κ καὶ σ. 238, πίν. 52ι.

4. Belloni, ὁ.π., σ. 48-49, πίν. 40-41.

5. Scrinari, ὁ.π., σ. 38, πίν. 36.

οί νευρώσεις αποδίδονται με ιδιαίτερα βαθιές αὐλακώσεις. Οἱ λοβοὶ δὲν ἐνώνονται μεταξύ τους, γι' αὐτὸ καὶ τὰ φύλλα τῆς ἐπόμενης ζώνης διακρίνονται νὰ βλαστάνουν ἀνάμεσά τους. Ὁ ἄβακας δὲν ἔχει τὴ διαμόρφωση μὲ τὸ κυμάτιο καὶ τὴν κοίλη ταινία.

Ἀνάλογο ὡς πρὸς τὴ δομὴ, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸν τρόπο πού δουλεύονται τὰ φύλλα, εἶναι ἕνα κιονόκρανο ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης, τὸ ὁποῖο ὁ R. Kautzsch χρονολογεῖ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 5ου αἰ.¹ Ἀνάλογο ὡς πρὸς τὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων εἶναι ἕνα κιονόκρανο ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ Marusinae πού δημοσιεύει ὁ R. Kautzsch καὶ τὸ χρονολογεῖ στὸν 4ο αἰ.² Μὲ βάση τὰ κιονόκρανα αὐτὰ μπορεῖ καὶ τὸ κιονόκρανο τῆς Συλλογῆς τῆς Ροτόντας νὰ χρονολογηθεῖ κατὰ προσέγγιση στὸ μεταίχμιο τοῦ 4ου πρὸς τὸν 5ο αἰ.

Ἐνα ὅμοιο, ἀδημοσίευτο κιονόκρανο σώζεται στὴ Συλλογὴ τῆς μονῆς Βλατάδων. Φαίνεται πὼς τὰ δύο αὐτὰ κιονόκρανα πρέπει νὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο κτήριο.

Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ἀποτελοῦν πέντε μεγάλα κιονόκρανα μὲ τοὺς ἀρ. ΑΓ 24, ΑΓ 23, ΑΓ 25, ΑΓ 894 καὶ ΑΓ 22 (ἀρ. κατ. 11, 12, 13, 14, 15, πίν. 6-7α). Χαρακτηριστικὸ τῶν κιονοκράνων αὐτῶν εἶναι ὅτι τὰ φύλλα τῆς ἄκανθας ἐπιμηκύνονται καὶ καλύπτουν, σὲ δύο σειρές, σχεδὸν ὁλόκληρὴ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ καλάθου. Τὰ φύλλα ἔχουν χάσει πιά τὸ νατουραλιστικὸ χαρακτῆρα τους καὶ αἰσθητικὰ ἔχουν γίνει φέροντα στοιχεῖα. Οἱ λοβοὶ τῶν φύλλων ἐνώνονται μεταξύ τους καὶ σχηματίζουν ὀφθαλμοὺς ἢ κολπίσκους. Τὰ νεῦρα τους διαγράφονται ἀπαλά, ἐνῶ τὰ ἄκρα τους σπάζουν ὀριζόντια πρὸς τὰ ἐμπρὸς χωρὶς νὰ διαφοροποιοῦνται σὲ γλωσσίδες. Τὸ μεσαῖο μάλιστα φύλλο τῆς πάνω σειρᾶς, καθὼς ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπόληξη τοῦ καλάθου, δημιουργεῖ ἕνα ὀγκῶδες ριπιδόμορφο θέμα. Ἡ τρίτη ζώνη διατηρεῖ μόνο τὶς ἑλικες, πού ἔχουν περὶπου ὀριζόντια κατεύθυνση καὶ εἶναι ἐνσωματωμένες στὸν ὄγκο τοῦ κιονοκράνου. Στηρίζονται μᾶλλον ἀπὸ τὰ γωνιαῖα φύλλα παρὰ στηρίζουν τὸν ἄβακα, ὁ ὁποῖος ἔχει χάσει τὴν παλιά του μορφή μὲ τὸ κυμάτιο καὶ τὴν κοίλη ταινία καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἀπλῆς ἐπίπεδες ταινίες. Τὸ ἄνθος, ἐνῶ στὸ ΑΓ 24 παρουσιάζει κάποια φυλλόμορφη διακόσμηση, στὰ ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ μόνο ἕνα ἐξόγκωμα μὲ χιαστὸ κόσμημα. Ἡ ὅλη δομὴ τοῦ κιονοκράνου παρουσιάζεται ἀπλοποιημένη καὶ σχεδὸν γεωμετρικὴ. Τὸ κιονόκρανο γίνεται περισσότερο ἀρχιτεκτονικὸ μέλος, μὲ ἀπλά διακοσμητικὰ στοιχεῖα. Ὁ τύπος αὐτὸς τῶν κιονοκράνων συναντᾶται στὴν Κωνσταντινούπολιν στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ.³

1. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 53-54, πίν. 12, 168.

2. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 6 πίν. 1, 2.

3. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 56.

Τὰ κιονόκρανα τῆς Ροτόντας παρουσιάζουν πολλές ὁμοιότητες μὲ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς Α τῶν Φιλίππων¹, ὅπου παρατηρεῖται ἡ ἴδια διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὶς καθαρὲς ἀπαλὲς νευρώσεις. Ἡ δομὴ ὅμως τῶν κιονοκράνων τῶν Φιλίππων δὲν εἶναι τόσο γεωμετρικὴ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ κιονόκρανα τῶν Φιλίππων φέρουν στὴν πάνω ταινία τοῦ ἄβακα διάκοσμο μὲ λογχοειδῆ φύλλα, ἄλλα ὅμως ἔχουν, ὅπως καὶ αὐτὰ τῆς Ροτόντας, ἀκόσμητες καὶ ἐπίπεδες τὶς δύο ταινίες. Ἐπίσης οἱ ἑλικες δὲν εἶναι τόσο σχηματοποιημένες καὶ ἡ ἄκρη τοῦ μεσαίου φύλλου δὲν ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπόληξη τοῦ καλάθου, ὥστε νὰ δημιουργεῖται τὸ ριπιδόμορφο θέμα.

Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρθηκαν προτείνουμε μιὰ χρονολόγηση στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 5ου ἢ καλύτερα στὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου αἰ., γιατί, σὲ σχέση μὲ τὰ κιονόκρανα ποὺ ἀναφέραμε, τὰ κιονόκρανα τῆς Ροτόντας φαίνονται χρονικὰ περισσότερο προχωρημένα. Τὴν ἴδια χρονολόγηση δίνει γιὰ τὰ τρία ἀπὸ τὰ κιονόκρανα αὐτὰ (ΑΓ 23, ΑΓ 24, καὶ ΑΓ 25) καὶ ἡ R. Farioli².

Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ἀποτελοῦν τὰ κιονόκρανα ΑΓ 46, ΑΓ 48, ΑΓ 110, ΑΓ 1 καὶ ΑΓ 3 (ἀρ. κατ. 16, 17, 18, 19, 20, πίν. 7β, γ, δ, 8α, β, γ), ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων κάθε στεφάνης περιορίζεται σὲ 4. Τὰ φύλλα πλαταίνουν καὶ ἀπλώνουν, γιὰ νὰ καλύψουν τὸν κάλαθο. Ἡ τρίτη ζώνη εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη, οἱ ἑλικες δὲν ἔχουν καμιά ὑπόσταση· εἶναι δυὸ λεπτὲς ταινίες ποὺ ἐλίσσονται κάτω ἀπὸ τὶς γωνίες τοῦ ἄβακα, ὁ ὁποῖος στηρίζεται ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς πάνω στεφάνης. Στὴ μέση κάθε πλευρᾶς οἱ ταινίες τῶν ἐλίκων ἐνώνονται καὶ σχηματίζουν ἓνα σχῆμα V ἢ λύρας (Leierkapitelle). Ἐνα ἀνεστραμμένο φύλλο, ἓνα ἀνθέμιο ἢ ἓνα κλαδάκι καλύπτουν συνήθως τὴν ἐπιφάνεια ποὺ ὀρίζει τὸ σχῆμα V ἢ τὸ σχῆμα τῆς λύρας.

Ἡ διαμόρφωση αὐτῆ τῶν ἐλίκων συναντᾶται στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου αἰ.³ καὶ ὁ τύπος αὐτῶν τῶν κιονοκράνων χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν R. Kautzsch στὸ διάστημα ἀνάμεσα στὸ 480-510⁴. Τὰ κιονόκρανα τῆς ὁμάδας αὐτῆς στὴ Συλλογὴ τῆς Ροτόντας πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν σ' αὐτὰ τὰ χρονικὰ πλαίσια.

1. P. L e m e r l e, *Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, Paris 1945, σ. 405, πίν. XI καὶ XXVIII, 6. Τὴν ὑπαρξὴ κιονοκράνων αὐτῆς τῆς ὁμάδας στὴ Ροτόντα ἐπισημαίνει ὁ P. L e m e r l e, ὁ.π., σ. 406-407 μαζὶ μὲ τὴν πληροφορία ὅτι τὰ κιονόκρανα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Βαρδάρου. Πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 24, ΑΓ 23, ΑΓ 25 καὶ ΑΓ 22. Δεδομένου ὅτι καὶ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 894 βρέθηκε στὴν ὁδὸ Πηνειοῦ, κοντὰ στὸ Βαρδάρι, εἶναι πιθανὸ ὅτι ὅλα τὰ κιονόκρανα τῆς ὁμάδας αὐτῆς προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο κτήριο.

2. F a r i o l i, Capitelli, σ. 138-139.

3. F a r i o l i, Capitelli, σ. 139, σημ. 17 καὶ 18.

4. K a u t z s c h, Kapitellstudien, σ. 73.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 46 (πίν. 7β) εἶναι μᾶλλον τὸ πιὸ παλιὸ τῆς ὁμάδας. Ἡ διαμόρφωση τῶν νευρώσεων στὰ φύλλα εἶναι πιὸ μαλακὴ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καλοσχηματισμένοι. Ἡ δημιουργία τοῦ σχήματος V, ὅχι τόσο σχηματική, ἐμφανίζεται σὰν συμπτωματικὴ ἔνωση τῶν ταινιῶν τῶν ἐλίκων. Ἀκολουθεῖ τὸ ΑΓ 48 μὲ τὴν ἔντονη διαμόρφωση τοῦ V¹. Οἱ νευρώσεις εἶναι σκληρὲς καὶ οἱ ἀπολήξεις τῶν φύλλων, ποὺ στὴν ἔνωσή τους σχηματίζουν «ἀρνητικά» τοὺς ὀφθαλμούς, ἔχουν κοφτὰ κάθετα περιγράμματα. Τὴν ἐπιφάνεια τοῦ V γεμίζει ἓνα κλαδάκι. Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 48 (πίν. 8α) μοιάζει πολὺ στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ τὸ ΑΓ 110² (πίν. 7γ, δ) ποὺ εἶναι ὁμῶς σπασμένο στὸ πάνω μέρος.

Στὸ κιονόκρανο ΑΓ 1 (πίν. 8β) τὰ φύλλα εἶναι πιὸ ἐπίπεδα καὶ τὰ περιγράμμάτα τους πιὸ σκληρὰ καὶ κάθετα³. Τὴν ἐπιφάνεια τοῦ σχήματος τῆς λύρας καλύπτει ἓνα ἀνεστραμμένο πεντάλοβο φύλλο ποὺ κρέμεται ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ ἄβακα. Ὅμοιο σὲ διαστάσεις, διαμόρφωση καὶ εἶδος μαρμάρου μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 1 εἶναι τὸ κιονόκρανο ποὺ χρησιμεύει ὡς βάση γιὰ τὸν κίονα τοῦ δυτικοῦ προπύλου τῆς Ροτόντας, μὲ μόνη διαφορὰ τὸ φύλλο ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸ σχῆμα τῆς λύρας⁴. Μιὰ καὶ τὸ πρότυλο κτίστηκε στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἔχουμε μιὰ ἔνδειξη ὅτι τὸ κιονόκρανο ΑΓ 1 βρίσκεται στὸ ὡρολόιο τῆς Ροτόντας ἀπὸ τότε, φερμένο μαζί μὲ τὸ ἄλλο τοῦ προπύλου ἀπὸ κάποιο ἐρειπωμένο μνημεῖο τῆς Θεσσαλονίκης.

Μιὰ ἀκόμα πιὸ σχηματοποιημένη μορφή τοῦ τύπου τῶν κιονοκράνων μὲ V δίνει τὸ κιονόκρανο ΑΓ 3 (πίν. 8γ). Εἶναι δυστυχῶς ἀρκετὰ καταστραμμένο γιὰ νὰ χρονολογηθεῖ μὲ ἀκρίβεια, ὅπωςδὴποτε ὁμῶς πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μέσα στὸν 6ο αἰ.

Στὰ κιονόκρανα κορινθιακοῦ τύπου τῆς Συλλογῆς τῆς Ροτόντας παρακολουθοῦμε ἐπίσης, ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἀλλαγὰς στὴ δομὴ τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, τὴν ἀλλαγὴ τῆς τεχνικῆς στὴν ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου. Στὸν 5ο αἰ. κυριαρχεῖ καὶ ἐπιβάλλεται ἡ χρῆση τοῦ τρυπανιοῦ στὴν ἀπόδοση τῶν φύλλων. Οἱ ἀπολήξεις τους γίνονται πριονωτὲς καὶ σιγὰ σιγὰ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ φύλλου, νευρώσεις, δευτερεύοντες λοβοὶ κ.λ. ἀποδίδονται μὲ τὸ τρυπάνι ἔτσι, ὥστε ἡ ὅλη φυτικὴ διακόσμηση τοῦ καλάρου νὰ γίνεται μιὰ δαντελωτὴ ἐπένδυση, ὅπου κύριο ρόλο παίζει τὸ φῶς καὶ ἡ σκιά.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 29 (ἄρ. κατ. 21, πίν. 8δ) διατηρεῖ μιὰ ἀπλοποιημένη δομὴ κορινθιακοῦ κιονοκράνου μὲ δύο σειρὲς ἀπὸ 8 φύλλα ἁκανθὰς ἢ καθεμιά⁵. Τὰ ἀνεξάρτητα μεταξύ τους στοιχεῖα τῆς τρίτης ζώνης εἶναι χον-

1. Τὸ κιονόκρανο ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν F a r i o l i, Capitelli, σ. 140.

2. Γιὰ τὸ κιονόκρανο βλ. F a r i o l i, Capitelli, σ. 140.

3. Τὸ κιονόκρανο δημοσιεύει ὁ K a u t z s c h, Kapitellstudien, σ. 76, πίν. 16, 230.

4. Τὸ κιονόκρανο τοῦ προπύλου ἀναφέρει ἐπίσης ἡ F a r i o l i, Capitelli, σ. 140.

5. Γιὰ τὸ κιονόκρανο βλ. F a r i o l i, Capitelli, σ. 146.

δρικά διαμορφωμένα. Ἡ καταστροφή τοῦ κιονοκράνου κυρίως στὶς γωνίες δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ποῦμε μὲ σιγουριά, ἂν κάτω ἀπὸ τὸν ἄβακα ὑπῆρχαν ἔλικες. Ἄν ὑπῆρχαν, ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ ἦταν μικρὲς καὶ ἀσθενικές. Τὰ φύλλα εἶναι δουλεμένα μὲ τὸ τρυπάνι. Οἱ ἀπολήξεις τοὺς εἶναι τριγωνικὲς καὶ τὰ κεντρικὰ νεῦρα ἀποδίδονται μὲ δύο σειρὲς ἀπὸ μικρὲς τρύπες.

Ἡ πριονωτὴ ἄκανθα εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ τύπου τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὡς θεοδοσιανὸ καὶ τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴ χριστιανικὴ ἔκφραση τοῦ σύνθετου κορινθιακοῦ κιονοκράνου¹.

Στὴ Συλλογὴ τῆς Ροτόντας τὸ θεοδοσιανὸ κιονόκρανο ἀντιπροσωπεύουν τὰ κιονόκρανα ΑΓ 10 καὶ ΑΓ 4 (ἀρ. κατ. 22, 23, πίν. 9α, β)². Ἐχουν τὴν τυπικὴ δομὴ καὶ διακόσμηση τῶν κιονοκράνων τοῦ τύπου αὐτοῦ μὲ τὴ σπειρα στὸ κάτω μέρος, διακοσμημένη μὲ πριονωτὰ φυλλαράκια, τὴ σειρὰ τῶν ἀνθεμίων ἀνάμεσα στὶς ἔλικες καὶ τὸν ἄβακα διακοσμημένο μὲ λοξὰ φύλλα δάφνης.

Παλιότερο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ κιονόκρανα πρέπει νὰ εἶναι τὸ ΑΓ 10, ὅπου ἡ χρῆση τοῦ τρυπανιοῦ δὲν εἶναι τόσο ἐντονη ὅπως στὸ ΑΓ 4. Τὸ κεντρικὸ νεῦρο τοῦ μεσαίου λοβοῦ τῶν φύλλων, τὰ ὄρθια ἀνθέμια ἀνάμεσα στὶς ἔλικες, τὰ φύλλα τῆς δάφνης στὸν ἄβακα δουλεύονται μὲ τὴ γλυφίδα. Τὰ φύλλα ὅμως ἔχουν πριονωτὰ περιγράμματα καὶ οἱ δευτερεύουσες νευρώσεις γίνονται μὲ σειρὰ ἀπὸ τρύπες ποὺ ἐνώνονται, ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσο βαθιές.

Κυρίαρχη εἶναι ἡ διάτρητη τεχνικὴ στὸ ΑΓ 4. Τὸ τρυπάνι κεντᾷ τὰ κύρια καὶ δευτερεύοντα στοιχεῖα τοῦ φύλλου. Τὰ κεντρικὰ νεῦρα ἀποδίδονται μὲ δύο σειρὲς ἀπὸ μικρὲς τρύπες. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ μικρὲς τρύπες τονίζει τὸ κεντρικὸ νεῦρο στὰ ἀνθέμια τοῦ κυματίου. Οἱ τρύπες εἶναι βαθιὲς καὶ οἱ ἀπολήξεις τῶν φύλλων αἰχμηρές.

Τὰ λοξὰ φύλλα δάφνης τοῦ ἄβακα διαμορφώνονται ἔντονα μὲ βαθιὲς κοιλότητες. Σὲ σχέση μὲ τὸ προηγούμενο κιονόκρανο ἡ πλαστικότητα τῶν φύλλων ἔχει ἀτονίσει γιὰ χάρη μιᾶς ζωγραφικῆς ἀντίληψης.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 4 ὡς πρὸς τὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ τοὺς τρεῖς λοβοὺς μοιάζει μὲ τὰ κιονόκρανα τοῦ τριβήλου καὶ κυρίως τοῦ βορείου πετρογείου τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, πράγμα ποὺ ἐπισημαίνει καὶ ἡ R. Farioli³. Τὰ κιονόκρανα αὐτά, κατὰ τὴν ἄποψη τῶν Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου ἀνήκουν στὴν

1. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 115-152, Ἀ. Ὁρλάνδου, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογαϊκῆς λεκάνης, Β', Ἀθήναι 1954, σ. 289-292 καὶ Farioli, Capitelli, σ. 144.

2. Γιὰ τὰ κιονόκρανα αὐτὰ βλ. Farioli, Capitelli, σ. 152.

3. Farioli, Capitelli, σ. 152.

ἀρχική βασιλική τοῦ 5ου αἰ. καὶ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ δευτέρα φορά στὴν ἀναστήλωση τοῦ 7ου αἰ.¹ Τὰ κιονόκρανα τοῦ τριβήλου τοῦ Ἀγ. Δημητρίου συσχετίζονται ἀπὸ τὸν R. Kautzsch² μὲ κιονόκρανα τῆς μονῆς Στουδίου ποὺ ἡ ἰδρυστὴ τῆς σύμφωνα μὲ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ παρουσιάζει ὁ C. Mango πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὸ 453 μ. Χ.³

Ἡ διαμόρφωση τῶν φύλλων τοῦ ΑΓ 4 μοιάζει ἀκόμα μὲ τὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων τῆς πρώτης ζώνης τῶν κιονοκράνων στὸ τρίβηλο τῆς Ἀχειροποιήτου. Ἡ δευτέρα ζώνη στὰ ἴδια κιονόκρανα ἔχει φύλλα μὲ περισσότερους λοβοὺς⁴. Πρόσφατες μελέτες τοποθετοῦν τὴν ἀνέγερση τῆς Ἀχειροποιήτου στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ.⁵, ἐπομένως καὶ τὰ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς ποὺ γενικὰ θεωροῦνται σύγχρονα μὲ τὸ κτίσμα πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν στὴν ἴδια ἐποχὴ⁶.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 38 ἀνήκει στὸν ὅχι καὶ τόσο συνηθισμένο τύπο τῶν κιονοκράνων μὲ τὰ ἀνεμιζόμενα φύλλα ποὺ ὅμως στὴ Θεσσαλονίκη ἐμφανίζεται μὲ μιὰ ἀξιοσημεῖωτη συχνότητα (ἀρ. κατ. 24, πίν. 9γ)⁷. Ἐχει ραδιενὲς ἀναλογίες καὶ κρατεῖ τὴ δομὴ τοῦ παραδοσιακοῦ κιονοκράνου μὲ δύο σειρὲς ἀπὸ ὀχτὼ φύλλα ἄκανθας, καὶ μιὰ ἀρκετὰ ὑψηλὴ τρίτη ζώνη. Οἱ ἑλικες βγαίνουν μὲ δύναμη ἀπὸ τοὺς φυλλοφόρους κάλυκες. Κάτω ἀπὸ τὸν ἄβακα, ποὺ ἔχει ἔντονα κοῖλες τὶς πλευρὲς του, φαίνεται τὸ χεῖλος τοῦ καλαθόσχημου πυρήνα. Ἀπὸ ἓνα στέλεχος ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ κεντρικὸ φύλλο τῆς δευτέρης ζώνης καὶ φθάνει ὥς τὸ ἄνθος τοῦ ἄβακα ἀνοίγουν στὴ μέση

1. Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, ὁ. π., σ. 163 καὶ 164, πίν. 38 α, β.

2. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 131.

3. C. Mango, The Date of the Studius Basilica at Istanbul, Byzantine and Modern Greek Studies, «Essays presented to sir Steven Runciman», vol. 4, 1978, σ. 115-122.

4. Ἡ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ λιγότερους ἢ περισσότερους λοβοὺς δὲν σημαίνει χρονολογικὴ διαφορὰ, Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 133. Τὴ συνύπαρξη καὶ τῶν δύο τύπων ἐπιβεβαιώνει τὸ παράδειγμα τῆς Ἀχειροποιήτου, ὅπου στὸν ἴδιο ναό, ἀκόμα καὶ στὸ ἴδιο κιονόκρανο, συναντῶνται οἱ δύο τύποι.

5. Ο. M. Vickers, Fifth-century Brickstamps from Thessaloniki, «The Annual of the British School at Athens» 68(1973)294, μὲ βάση τὰ σφραγίσματα τῶν πλίνθων τοποθετεῖ τὴν ἀνέγερση τῆς Ἀχειροποιήτου στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. Ὁ Χ. Μπακιρτζῆς ἐπίσης ταυτίζει τὸν Ἀνδρέα τῆς ψηφιδωτῆς ἐπιγραφῆς τοῦ τριβήλου μὲ τὸν πρεσβύτερο Ἀνδρέα ποὺ ἐκπροσώπησε τὸν ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης στὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδῶνας τὸ 451 καὶ ὑπέγραψε τὰ πρακτικά, καὶ καταλήγει στὴν χρονολόγηση 450-460, βλ. «Atti del IX Congresso Internazionale di Archeologia Cristiana (1975)», II, Roma 1978, σ. 44.

6. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς οἱ πρόσφατες ἀπόψεις γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν μνημεῖων ποὺ ἀναφέραμε συμπίπτουν καὶ ἔτσι ἐπιβεβαιώνεται ἡ γνώμη τοῦ Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 126 κ.ἐ, ὁ ὁποῖος εἶχε συσχετίσει τυπολογικὰ τὰ κιονόκρανά τους καὶ τὰ εἶχε θεωρήσει σύγχρονα.

7. Στ. Πελεκανίδη, Χριστιανικὰ κιονόκρανα μὲ ἀνεμιζόμενα φύλλα, «Μακεδονικά» 2(1941-1952) 167-178 καὶ Farioli, Capitelli, σ. 158.

κάθε πλευρᾷς δύο φυλλαράκια. Είναι τὸ ἴδιο σχῆμα ποὺ εἶδαμε νὰ διαμορφώνεται στὸ κιονόκρανο ΑΓ 2 τοῦ 4ου αἰ., ἐδὼ ὁμῶς ἐμφανίζεται κάπως παραλλαγμένο καὶ συμβατικό.

Τὰ φύλλα τῆς ἄκανθας εἶναι δουλεμένα μὲ τὸ τρυπάνι καὶ γέρνουν τὶς ἄκρες τους στὴ μιὰ πλευρὰ σὰ νὰ τὰ φυσάει ὁ ἀέρας. Ἡ διαμόρφωση τῶν φύλλων, ἂν παραβλέψῃ κανεὶς τὴν κλίση τους, εἶναι πολὺ κοντὰ στὰ πρῶιμα θεοδοσιανὰ κιονόκρανα. Τὰ φύλλα διατηροῦν τὴν πλαστικότητα τους καὶ τὸ δούλεμα μὲ τὸ τρυπάνι δὲν δίνει ἀκόμη τὴν ἐντύπωση τῆς δαντέλας. Τὰ κεντρικὰ νεῦρα ἀποδίδονται μὲ αὐλακώσεις ποὺ εἶναι δουλεμένες μὲ τὸ τρυπάνι καὶ ὄχι μὲ μικρὲς τρύπες, ὅπως γίνεται ἀργότερα. Τὰ ἀρχαῖκά στοιχεῖα στὴ δομὴ τοῦ κιονοκράνου καὶ ἡ συγγένεια στὴν ἀπόδοση τῶν φύλλων μὲ τὰ θεοδοσιανὰ κιονόκρανα τοῦ 5ου αἰ. ὀδηγοῦν σὲ μιὰ χρονολόγηση στὸ μεταίχμιο τοῦ 4ου πρὸς τὸν 5ο αἰ. Στὸ τέλος τοῦ 4ου ἢ τὸ ἀργότερο στὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. χρονολογεῖ ἐπίσης τὸ κιονόκρανο ὁ Στ. Πελεκανίδης ἐπισημαίνοντας τὰ κοινὰ στοιχεῖα ποὺ παρουσιάζει τὸ κιονόκρανο ΑΓ 38 μὲ τὰ κιονόκρανα τοῦ ἴδιου τύπου ἀπὸ τὴ Δαμασκό, τὴ Σμύρνη καὶ τὰ Γέρασα¹.

Ἡ ὁμάδα τῶν κιονοκράνων μὲ ζῶα τῆς συλλογῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀχτῶ κιονόκρανα καὶ παρουσιάζει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ποικιλία². Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 9 (ἀρ. κατ. 25, πίν. 10α) κρατεῖ τὴν ὅλη δομὴ ἐνὸς ἀπλοποιημένου κορινθιακοῦ κιονοκράνου, περίπου ὅπως τὸ εἶδαμε στὸ ΑΓ 29, μόνο ποὺ στὴ μέση κάθε πλευρᾷς ἓνα πουλί, μᾶλλον ἀετός, ἀντικαθιστᾷ τὸ φύλλο τῆς πάνω ζώνης³. Ἡ δομὴ τοῦ κιονοκράνου καὶ ἡ περιορισμένη χρῆση τοῦ τρυπανιοῦ τοποθετεῖ τὸ κιονόκρανο στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 5ου αἰ. Ἀνάλογη χρονολόγηση δίνει καὶ ἡ Μ. Παναγιωτίδου ποὺ ἀναφέρει τὸ κιονόκρανο μὲ τὸν ἀρ. 3⁴.

Τὰ κιονόκρανα ΑΓ 8 (ἀρ. κατ. 26, πίν. 10β) καὶ ΑΓ 42 (ἀρ. κατ. 27, πίν. 10γ) ἀνήκουν σ' ἓνα τύπο κιονοκράνου ποὺ πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποτελεῖ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου⁵. Τὸ ΑΓ 8 καὶ ΑΓ 42 κρατοῦν δύο ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου, τὴ σπείρα στὴ βάση καὶ τὸ κυμάτιο μὲ τὰ ἀνθήμια στὸ πάνω μέρος. Οἱ γωνιακὲς ἑλικες ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μὲ περιστέρια ποὺ ἔχουν κλειστὰ τὰ φτερά τους καὶ

1. Πελεκανίδης, ὅ.π., σ. 176.

2. Τὰ κιονόκρανα μὲ ζῶα τῆς Ροτόντας μελετήθηκαν σχεδὸν στὸ σύνολο ἀπὸ τὴν Μ. Παναγιωτίδου, Βυζαντινὰ κιονόκρανα μὲ ἀνάγλυφα ζῶα, ΔΧΑΕ, περ. Δ', τ. ΣΤ', Ἀθῆναι 1972, σ. 22-124. Στὸ ἐξῆς Παναγιωτίδου, Κιονόκρανα.

3. Farioli, Capitelli, σ. 146.

4. Παναγιωτίδου, Κιονόκρανα, σ. 96 καὶ 115, πίν. 29δ.

5. Ὁρλάνδου, ὅ.π., σ. 293 καὶ Παναγιωτίδου, Κιονόκρανα, σ. 97, ὅπου τὰ κιονόκρανα χρονολογοῦνται στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 5ου αἰ.

ή δεύτερη ζώνη των φύλλων της άκανθας με μιὰ στεφάνη μικρῶν άνθεμί-ων, πού άφήνει γυμνό τόν πυρήνα τοῦ κιονοκράνου.

Τήν άλλαγή αὐτή στη δομή τοῦ θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου σ' ένα έν-διάμεσο στάδιο παρατηροῦμε σ' ένα κιονόκρανο άπό τόν "Άγιο Δημήτριο, ὅπου ή μόνη μεταλλαγή πού γίνεται εἶναι ή άντικατάσταση τῶν έλίκων με περιστέρια πού ἔχουν κλειστές τίς φτεροῦγες¹.

"Όμοια διαμόρφωση με τά κιονόκρανα τῆς Ροτόντας παρουσιάζουν τρία κιονόκρανα τοῦ νάρθηκα τῶν "Αγίων "Αποστόλων, πού δυστυχῶς δέν βοή-θοῦν στη χρονολόγηση, γιατί βρίσκονται εκεί σέ δεύτερη χρήση². Στόν ἴδιο τύπο άνήκουν τά κιονόκρανα άπό τή Χρυσή Πύλη στήν Κωνσταντι-νούπολη³, ένα κιονόκρανο άπό τήν "Ιερουσαλήμ⁴ καί ένα άλλο άπό τὸ Me-riamlik⁵ πού ἔχουν χρονολογηθεῖ στά μέσα τοῦ 5ου αἰ.⁶. Στά χρόνια αὐτά πρέπει νά τοποθετηθοῦν τά κιονόκρανα ΑΓ 8 καί ΑΓ 42 τῆς Συλλογῆς τῆς Ροτόντας.

Τά κιονόκρανα ΑΓ 20 (άρ. κατ. 28, πίν. 11α-β) καί ΑΓ 21 (άρ. κατ. 29, πίν. 11γ-δ) άνήκουν στό γνωστό τύπο τῶν κιονοκράνων, τά ὁποῖα στό πάνω τμήμα τους ἔχουν κριούς στίς γωνίες καί πουλιὰ ή κέρατα "Αμαλθείας στη μέση τῶν πλευρῶν. Τὸ κάτω μέρος τῶν κιονοκράνων ἔχει τή μορφή κανο-νικοῦ θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου, διατηρεῖ δηλαδή τή σπείρα με τά προ-νωτὰ φυλλαράκια καί τή σειρά τῶν φύλλων τῆς πρινωτῆς άκανθας. "Αντι-προσωπευτικά τοῦ τύπου στη Θεσσαλονίκη συναντοῦμε στόν "Άγιο Δημή-τριο⁷.

Τόν τύπο αὐτό τῶν κιονοκράνων ὁ E. Kitzinger⁸ τόν διαχωρίζει άπό τά κιονόκρανα ἐκεῖνα πού τὸ κάτω τμήμα τους ἔχει τή μορφή καλάθου. Τά κι-ονόκρανα πού ἔχουν τή διαμόρφωση τῶν ΑΓ 20 καί ΑΓ 21 χρονολογοῦνται γενικά στό δεύτερο μισό τοῦ 5ου αἰ.⁹. Στά χρόνια αὐτά πρέπει νά χρονολο-

1. Γ. καί Μ. Σωτηρίου, ὅ.π., σ. 165, πίν. 39δ καί "Ορλάνδου, ὅ.π., σ. 293, εἰκ. 244.

2. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 132, Farioli, Capitelli, σ. 147-148.

3. E. Weigand, A.M. 39(1914) 37, εἰκ. 4 καί R. Kautzsch, Kapitellstu-
dien, σ. 124, πίν. 24, 385.

4. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 122, πίν. 24, 382.

5. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 122.

6. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 125. Για τόν τύπο τῶν κιονοκράνων αὐτῶν βλ.
έπίσης Farioli, Capitelli, σ. 148.

7. Γ. καί Μ. Σωτηρίου, ὅ.π., σ. 167, πίν. 43α καί Χ. Μπακιρτζή, "Η
βασιλική τοῦ "Αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 38, πίν. 12.

8. E. Kitzinger, The Horse and Lion Tapestry at Dumbarton Oaks (A Study in
Coptic and Sassanian Textile Design), D.O.P. 3(1946) 1-73, ἰδιαίτερα σ. 18.

9. Kitzinger, ὅ.π., σ. 19. "Η Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 96 καί 97 χρο-
νολογεῖ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 20 στό πρῶτο μισό τοῦ 5ου αἰ. καί τὸ ΑΓ 21 λίγο μετά τὸ 500.

γηθούν και τὰ δύο κιονόκρανα τῆς Ροτόντας. Μὲ τὴ χρονολόγηση αὐτὴ συμφωνεῖ καὶ ἡ ἐπὶ μέρους ἐξέταση τῆς ἀπόδοσης τῶν φύλλων τῆς πριονωτῆς ἄκανθας στὸ κάτω τμήμα.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 99 (ἀρ. κατ. 30, πίν. 12α) συγκολλήθηκε τὸ 1975 ἀπὸ δύο κομμάτια. Στὶς γωνίες ἔχει ἀετοὺς μὲ ἀνοιχτὰ φτερά καὶ ἀνάμεσα τοὺς, στὸ κέντρο δηλ. τῶν πλευρῶν, κέρατα Ἀμαλθείας. Τὸ κάτω τμήμα τοῦ κιονοκράνου σώζεται σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση, μὲ ἀπολεπισμένη ἐντελῶς διακόσμηση. Ἀπὸ ἐλάχιστα ὑπολείμματα φύλλων, ποὺ σώζονται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀετῶν, συμπεραίνουμε πὼς καὶ τὴν κάτω ζώνη τοῦ κιονοκράνου διακοσμοῦσε ἐλικοειδὴς κληματίδα. Τὸ κιονόκρανο εἶχε δηλ. τὴ μορφή τοῦ κιονοκράνου τῆς βόρειας κιονοστοιχίας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου¹. Μὲ τὸ κιονόκρανο αὐτὸ τὸ ΑΓ 99 μοιάζει ἀκόμη καὶ στὸν ἀστράγαλο ποὺ βρίσκεται στὴ βάση τοῦ κιονοκράνου. Ἡ μεγάλῃ ὁμοιότητα μὲ τὸ κιονόκρανο τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ἀκόμα οἱ ἴδιες περίπου διαστάσεις καὶ τὸ ἴδιο μάρμαρο, κάνουν πιθανὴ τὴν ὑπόθεση πὼς τὸ κιονόκρανο ΑΓ 99 προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἅγιο Δημήτριο.

Τὰ κιονόκρανα, στὰ ὁποῖα ἀντὶ τῆς συνηθισμένης ζώνης τῶν φύλλων ὑπάρχει ἐλικοειδὴς κληματίδα, χρονολογοῦνται γενικὰ πρὸς τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ.² Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ πρέπει ἐπίσης νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 99.

Τὸ κιονόκρανο ΑΓ 45 (ἀρ. κατ. 31, πίν. 12 β-γ) εἶναι τὸ πιὸ προβληματικὸ τῆς ομάδας. Στὴν κάτω ζώνη πλάθεται κανονικὰ μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ φύλλα ἄκανθας, ἐνῶ στὴ δευτέρῃ ζώνη, ἀνάμεσα σὲ πυκνὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας, πλέκονται βλαστοὶ κληματίδας. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ φύλλα προβάλλουν μικρὰ δλόσωμα ζῶα, μικρὰ ἀνωπὰ ζαρκάδια καὶ ἓνας ἀετὸς μὲ ἀνοιχτὰ τὰ φτερά.

Τὸ κιονόκρανο αὐτὸ θυμίζει κιονόκρανα καὶ γλυπτὰ, στὰ ὁποῖα ἀνάμεσα σ' ἓνα πλούσιο φυτικὸ διάκοσμο παρεμβάλλονται μικρὲς ζωικὲς μορφές. Ἀνάλογα κιονόκρανα ὑπάρχουν στοὺς Στόβους³ καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν⁴. Στὸν Ἅγ. Δημήτριο ἡ διακόσμηση μερικῶν ψευδοκιονοκράνων

1. Γ καὶ Μ. Σωτηρίου, ὁ.π., σ. 169, πίν. 438 καὶ Ὁρλάνδου, ὁ.π., εἰκ. 263. Σχετικὰ μὲ τὸ κιονόκρανο βλ. Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 116, σημ. 3, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ὁρλάνδου, ὁ.π., σ. 309 καὶ Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, ὁ.π., σ. 169.

3. I. Nikola jević - Stojković, La décoration architecturale sculptée de l'époque Bas-Romaine en Macédoine, en Serbie et au Monténégro, Beograd 1957, σ. 76, εἰκ. 37-40.

4. N. Firatli, Deux chapiteaux rares à décoration animale trouvés à Istanbul, C.A. 23 (1974) 41-46.

βρίσκεται στο ίδιο κλίμα¹. Ἡ κακή κατάσταση στὴν ὁποία βρίσκεται τὸ κιονόκρανο δυσκολεύει τὴ χρονολόγησή του. Ὁ Ν. Firatlı χρονολογεῖ ἀνάλογα κιονόκρανα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ δὲν μοιάζουν ὅμως στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ αὐτὰ τῆς Ροτόντας, στὰ 520-530 μ.Χ.². Ἡ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ κεντρικὸ λοβό, χωρὶς λεπτομερειακὴ ἀπόδοση καὶ μὲ τοὺς πλαϊνοὺς λοβοὺς νὰ ἔχουν αἰχμηρὰ περιγράμματα, θυμίζει τὰ φύλλα τῶν κιονοκράνων ΑΓ 20 καὶ ΑΓ 21. Ἦσως μιὰ χρονολόγηση στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. θὰ ἦταν πιθανή.

Στὰ λεγόμενα «barbarisierte Kapitelte» κατατάσσει ὁ R. Kautzsch τὸ κιονόκρανο ΑΓ 39 (ἄρ. κατ. 32, πίν. 9δ) καὶ τὸ χρονολογεῖ μετὰ τὸν 7ο αἰ.³. Τὸ κιονόκρανο αὐτό, ἂν καὶ περισσότερο σχηματοποιημένο, ἔχει ἀναλογίες ὡς πρὸς τὴ διαμόρφωση τῆς τελευταίας ζώνης μὲ δύο κιονόκρανα ἀπὸ τὸ αἶθριο τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφέσου, ποὺ χρονολογοῦνται στὸν 6ο αἰ.⁴. Ἐνῶ ὅμως ἐκεῖνα ἔχουν κανονικὰ δύο σειρὲς φύλλων, τὸ κιονόκρανο τῆς Ροτόντας ἔχει μιὰ σειρὰ μὲ φύλλα περισσότερο σχηματοποιημένα καὶ στὴ θέση τῆς δεύτερης σειρᾶς μιὰ ζώνη μὲ ὀρθία ἀνθέμια. Ἡ χρονολόγηση τοῦ κιονοκράνου μέσα στὸν 7ο αἰ. μᾶς φαίνεται πιθανή.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

1 (πίν. 1α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Οἱ γωνίες καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι σπασμένες.

Ἀριθ. εἰς. 953, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 2.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο

Διαστάσεις: Ὑψος 0,52, διάμ. βάσης 0,33, ἄβακ. 0,58.

Τὸν κάλαθο τοῦ κιονοκράνου περιβάλλουν δύο σειρὲς ἀπὸ ὀχρὰ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας. Τὰ φύλλα τῆς κάτω ζώνης χωρίζονται μεταξὺ τους μὲ τὸν μίσχο τῶν φύλλων τῆς πάνω ζώνης, ποὺ κατεβαίνει περίπου ὡς τὴ βάση τοῦ κιονοκράνου, καὶ ἔχουν τοὺς κεντρικοὺς λοβοὺς τοὺς ἐλαφρὰ λυγισμένους πρὸς τὰ μπρός. Τὰ φύλλα τῆς δεύτερης ζώνης, ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ μεσο-

1. Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, ὁ.π., σ. 165-166, πίν. 40γ καὶ 42α.

2. Firatlı, ὁ.π., σ. 46. Ἡ Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 96, κάπως πρῶιμα, νομίζουμε, χρονολογεῖ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 45 στὸ πρῶτο μιστὸ τοῦ 5ου αἰ.

3. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 235, πίν. 50, 848.

4. Kautzsch, Kapitellstudien, σ. 90, πίν. 18, 266α καὶ Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ΑΔ 7(1921/2) 89-226, ἰδιαίτερα σ. 169-170, ὅπου τὰ κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφέσου χρονολογοῦνται περίπου στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

διαστήματα τῶν φύλλων τῆς κάτω ζώνης, ἔχουν τὴν ἴδια διαμόρφωση, ἀλλὰ οἱ γλωσσίδες τῶν λοβῶν τους ἐνώνονται μεταξύ τους. Τὴν τρίτη διακοσμητική ζώνη ἀποτελοῦν ὄχτῳ φυλλοφόροι κάλυκες, ποὺ ξεκινοῦν ἐπίσης ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς δεύτερης ζώνης. Ἀπ' αὐτοὺς βλαστᾷ μιὰ ἑλικά, ἡ ὁποία ἐλίσσεται κάτω ἀπὸ τὴ γωνία τοῦ ἄβακα καὶ τὸν στηρίζει. Τὸν χώρο ἀνάμεσα στοὺς κάλυκες καὶ κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ καλαθόσχημου πυρήνα, ποὺ διακρίνεται καθαρά, διακοσμεῖ ἓνας μικρὸς μίσχος. Ὁ μίσχος ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς κάτω ζώνης, ποὺ βρίσκεται στὴ θέση αὐτῇ, καὶ ἀπολήγει κάτω ἀπὸ τὸν πυρήνα σὲ δύο μικρὰ φύλλα ποὺ ἔχουν ἀντίθετη διεύθυνση.

Τὸν καμπυλόπλευρο ἄβακα κοσμεῖ κυμάτιο καὶ κοίλη ταινία. Στὴ μέση τῆς κάθε πλευρᾶς σῶζεται ἔντονα ἔκτυπο τὸ «ἄνθος».

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 136.

Χρονολόγηση: Ἀρχές 4ου αἱ.

2 (πίν. 1β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι σπασμένες.

Ἀριθ. εἰς. 967, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 19.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,47, διάμ. βάσης 0,35, ἄбак. 0,47.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ὅμοιο ὥς πρὸς τὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων τῶν δύο πρώτων ζωνῶν μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 2. Διαφέρει στὴ διακόσμηση τῆς τρίτης ζώνης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ κάλυκες ποὺ βρίσκονται στὴν ἴδια θέση μὲ τὸ προηγούμενο κιονόκρανο. Ἀπὸ τοὺς κάλυκες ὁμως δὲν ξεκινοῦν μόνο οἱ ἑλικες ποὺ κατευθύνονται πρὸς τὸν ἄβακα, ἀλλὰ καὶ δύο μικρὰ σχηματοποιημένα φύλλα ποὺ κατευθύνονται πρὸς τὴ μέση τῆς πλευρᾶς καὶ γεμίζουν μέρος τοῦ χώρου κάτω ἀπὸ τὸν καλαθόσχημο πυρήνα.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ἔχει ἐπίσης ὅμοια διακόσμηση μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 2.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 4ου αἱ.

3 (πίν. 2α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ἡ κάτω στεφάνη τῶν φύλλων εἶναι σὲ πολλὰ σημεῖα ἀπολεπισμένη. Οἱ γωνίες καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων τοῦ κιονοκράνου εἶναι σπασμένες.

Ἀριθ. εἰς. 970, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 16.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,50, διάμ. βάσης 0,37, ἄбак. 0,51.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ὅμοιο ὡς πρὸς τὴ μορφή καὶ τὴ διακόσμηση μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 19.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 4ου αἱ.

4 (πίν. 2β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο, Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα, οἱ ἑλικες καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι σπασμένες. Τὰ φύλλα τῆς κάτω στεφάνης εἶναι ἀπολεπισμένα.

Ἀριθ. εἰς. 988, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 17.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,50, διάμ. βάσ. 0,33, ἄβακ. 0,57.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ὅμοιο στὴ διακόσμηση τῶν δύο κάτω ζωνῶν μὲ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 2, ΑΓ 19, καὶ ΑΓ 16. Διαφέρει μόνο στὴ διακόσμηση τῆς τρίτης ζώνης, ὅπου ἀπὸ τοὺς κάλυκες βλαστάνει ἓνα ἀκόμη φύλλο, τὸ ὁποῖο μαζί μὲ τὸ ἀπέναντι ἐπαναλαμβάνει τὸ σχῆμα τῶν δύο κάτω μικρῶν φύλλων.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 4ου αἱ.

5 (πίν. 3α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σῶζεται μόνο τὸ μισὸ τμῆμα τοῦ κιονοκράνου. Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα εἶναι σπασμένες.

Ἀριθ. εἰς. 979, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 28.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,33, διάμ. βάσ. 0,44, ἄβακ. 0,41.

Ἡ διακόσμηση τοῦ καλάθου μὲ δύο σειρὲς ἀπὸ ὀχτῶ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας, ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια διαμόρφωση μὲ τὰ προηγούμενα κιονόκρανα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἀπόσταση ποὺ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὰ φύλλα τῆς πρώτης ζώνης. Ἡ τρίτη ζώνη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑλικες ποὺ βλαστάνουν ἀνὰ δύο, ἀπὸ κάλυκες τοποθετημένους πάνω ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς δεύτερης ζώνης. Οἱ ἀκραῖες ἑλικες συστρέφονται κάτω ἀπὸ τὶς γωνίες τοῦ ἄβακα, ἐνῶ οἱ ἐσωτερικὲς ἐλίσσονται πρὸς τὴ μέση κάθε πλευρᾶς, σὲ «ἀντωπὴ» διάταξη. Πάνω ἀπ' αὐτὲς διακρίνεται ὁ πυρήνας τοῦ καλάθου καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ὁ μίσχος τοῦ «ἄνθους» τοῦ ἄβακα. Τὸ ἄνθος δὲν σῶζεται καλὰ. Κάτω ἀπὸ τὶς ἑλικες ἀπολήγουν ἀντίστοιχα δύο μικρότεροι κλάδοι ποὺ ξεκινοῦν ἐπίσης ἀπὸ τὸν κάλυκα. Οἱ κλάδοι ἐνώνονται στὴ μέση κάθε πλευρᾶς καὶ σχηματίζουν δύο μικρὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὶς ἑλικες.

Ὁ ἄβακας εἶναι καμπυλόπλευρος καὶ ἔχει δύο ἐπᾶλληλες γλυφές. Στὴ

θέση τοῦ παλίου «ἄνθους» ὑπάρχει ἓνα σχηματοποιημένο ἐξόγκωμα μὲ φυτική διακόσμηση.

Χρονολόγηση: Μέσα 4ου αἰ.

6 (πίν. 3β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ὁ ἄβακας καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι σπασμένες. Στὴ μέση τῆς βάσης ὑπάρχει τόρμος.

Ἀριθ. εἰς. 978, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 27.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,43, διάμ. βάσης 0,28, ἄβακ. 0,38.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κιονόκρανο στὸ πάνω τμήμα του εἶναι ἄρκετὰ φθαρμένο, σώζονται ἄρκετὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τὸ κατατάσσουν στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 28. Σὲ σχέση ὅμως μ' αὐτὸ τὰ φύλλα ὄχι μόνο τῆς κάτω ζώνης ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπάνω ἔχουν ἀπόσταση μεταξύ τους. Ἀπὸ τὴν διακόσμηση τῆς τρίτης ζώνης διακρίνονται ὀχτῶ κάλυκες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους βλαστάνουν οἱ ἑλικες. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἔντονη δῆλωση τοῦ βάθους μπρὸς ἀπὸ τὸ ὁποῖο προβάλλονται τὰ φύλλα τῆς κάτω ζώνης.

Χρονολόγηση: Μέσα 4ου αἰ.

7 (πίν. 3γ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σώζονται μόνο οἱ δύο ζῶνες τῶν φύλλων καὶ μέρος ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῆς τρίτης ζώνης. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καλάθου ἔχει ἀφαιρεθεῖ σὲ δεύτερη χρῆση.

Ἀριθ. εἰς. 978, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 18.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,52, διάμ. βάσ. 0,47, ἄβακ. 0,40.

Τὸ κιονόκρανο ἀνήκει στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 28 καὶ ΑΓ 27. Διφέρει ἀπὸ ἐκεῖνα μόνο στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων τῆς κάτω ζώνης, τὰ ὁποῖα εἶναι κάπως πιὸ κοντὰ καὶ πλατιά καὶ στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων τῆς δεύτερης ζώνης, τὰ ὁποῖα διαγράφονται περισσότερο καθαρά καὶ χάρασσονται πιὸ ἔντονα.

Χρονολόγηση: Μέσα 4ου αἰ.

8 (πίν. 4α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σώζεται σὲ καλὴ κατάσταση, μόνον οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα καὶ οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι ἐλαφρὰ σπασμένες.

Ἀριθ. εἰς. 998, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 47.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: ύψος 0,34, διάμ. βάσ. 0,25, ἄβακ. 0,40.

Τὸ κιονόκρανο παρουσιάζει βασικά τὰ ἴδια στοιχεῖα διακόσμησης μὲ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 28, ΑΓ 27 καὶ ΑΓ 18. Ὁ κάλαθος ὁμοῦς διακοσμεῖται μόνο μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ὀχτῶ ὄρθια φύλλα ἄκανθας σὲ μεγάλο μέγεθος. Τὰ φύλλα δὲν βρίσκονται σὲ ἀπόσταση μεταξύ τους, ἀλλὰ ἐνώνονται μὲ τὶς γλωσσίδες τῶν λοβῶν. Οἱ νευρώσεις τῶν φύλλων δὲν εἶναι πολλὴ ἔντονη, ἐνῶ χαράσσονται βαθιὰ τὰ κενὰ ἀνάμεσα στὶς γλωσσίδες τῶν λοβῶν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τὸ κιονόκρανο πλησιάζει κάπως σ' αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸν τύπο μὲ τοὺς κολπίσκους καὶ τοὺς ὀφθαλμούς. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ διακόσμηση τῆς πάνω ζώνης ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ φυλλοφόρους κάλυκες τοποθετημένους στὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς κάτω ζώνης. Ἀπ' αὐτοὺς βλαστάνουν οἱ ἑλικες ποὺ διαμορφώνουν σχῆμα ὅμοιο μὲ αὐτὸ τῶν κιονοκράνων ΑΓ 28, ΑΓ 27 καὶ ΑΓ 18. Πάνω ἀπὸ τὶς ἑλικες διακρίνεται ἐπίσης ὁ πυρήνας τοῦ καλάθου.

Στὴ μέση τοῦ καμπυλόπλευρου ἄβακα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυμάτιο καὶ γλυφῇ, ὑπάρχει ἐξόγκωμα μὲ φυτική διακόσμηση, ἀνάμνηση τοῦ παλιοῦ «ἄνθους».

Χρονολόγηση: Τέλος 4ου αἰ.

9 (πίν. 4β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Τὸ ἕνα τέταρτο τοῦ κιονοκράνου εἶναι σπασμένο, ἐνῶ τὸ τμήμα ποὺ σώζεται ἔχει πολλὰ φθορὰ.

Ἀριθ. εἰς. 977, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 26.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,30, διάμ. βάσ. 0,27, ἄβακ. 0,36.

Ἀνήκει στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 47.

Χρονολόγηση: Τέλος 4ου αἰ.

10 (πίν. 5α, β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα καὶ οἱ κορυφαὶ πολλῶν ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς ἄκανθας εἶναι σπασμένες. Στὴ μέση περίπου τῆς βάσης ὑπάρχει μεγάλος τὸρμος ἀπὸ δεύτερη χρῆση.

Ἀριθ. εἰς. 995, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 44.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,45, διάμ. 0,43, ἄβακ. 0,53.

Τὸν κάλαθο τοῦ κιονοκράνου κομοῦν δύο σειρὲς ἀπὸ ὀχτῶ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους καὶ χαράσσονται ἔντονα. Τὰ φύλλα τῆς δεύτερης ζώνης τοποθετοῦνται πάνω ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα

των φύλλων της πρώτης σειράς. Στην τρίτη ζώνη, στη θέση των καλύκων, υπάρχουν σχηματοποιημένα φύλλα που κατευθύνονται προς τη μέση κάθε πλευράς.

Χαρακτηριστικό είναι το πολύ εξεργό ανάγλυφο και οι βαθιές γλυφές στις νευρώσεις των φύλλων. Οί λοβοί των φύλλων διαγράφονται έντονα και ξεχωρίζουν καθαρά.

Ο καμπυλόπλευρος άβακας έχει κυμάτιο και ταινία. Το άνθος που υπάρχει στη μέση κάθε πλευράς δεν σώζεται καλά.

Χρονολόγηση: Τέλος 4ου - άρχές 5ου αϊ.

11 (πίν. 6α)

Κορινθιακό κιονόκρανο. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η μία γωνία του άβακα είναι ελαφρά σπασμένη.

Άριθ. είς. 975, αριθ. εύρ. ΑΓ 24.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπό μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ύψος 0,69, διάμ. βάσ. 0,55, άβακ. 0,90.

Δύο ζώνες από όχτώ πλατιά φύλλα μαλακής άκανθας περιβάλλον τον κάλαθο του κιονοκράνου. Από τα φύλλα της πάνω ζώνης τα τέσσερα είναι τοποθετημένα κάτω από τις γωνίες του άβακα και τα άλλα τέσσερα στα μέσα των πλευρών. Όλα τα φύλλα έχουν τις κορυφές τους λυγισμένες προς τα μπρος και ένώνονται μεταξύ τους με τις γλωσσίδες των πλαγίων λοβών. Τα κενά μεταξύ των γλωσσίδων χαράσσονται έντονα και σχηματίζουν τους λεγόμενους όφθαλμούς και κολπίσκους, χαρακτηριστικό στοιχείο του κιονοκράνου. Από το κεντρικό φύλλο κάθε πλευράς ξεκινούν δύο βλαστοί, οί όποιοι καταλήγουν σε έλικες κάτω από τις γωνίες του άβακα.

Ο καμπυλόπλευρος άβακας αποτελείται από δύο επάλληλες ταινίες. Στη μέση κάθε πλευράς του υπάρχει στη θέση του παλιού «άνθους» εξόγκωμα, με σχηματοποιημένο φυτικό διάκοσμο.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 138-139.

Χρονολόγηση: Άρχές 6ου αϊ.

12 (πίν. 6β)

Κορινθιακό κιονόκρανο. Τμήμα του καλάθου και οί δύο γωνίες του άβακα είναι σπασμένες.

Άριθ. είς. 974, αριθ. εύρ. ΑΓ 23.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπό μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ύψος 0,70, διάμ. βάσ. 0,55, άβακ. 0,90.

Είναι όμοιο με το κιονόκρανο άρ. 18. Διαφέρει στη διακόσμηση του

ἐξογκώματος στὴ μέση τοῦ ἄβακα, ὁ ὁποῖος ἔχει μιὰ ἀπλὴ χάραξη σὲ σχῆμα Χ.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 138-139.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

13 (πίν. 6γ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ἡ μία πλευρὰ του εἶναι σπασμένη σ' ὅλο τὸ ὕψος της.

Ἀριθ. εἰς. 986, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 25.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,70, διάμ. βάσ. 0,55, ἄβακ. 0,90.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ἀπόλυτα ὅμοιο μὲ τὰ ΑΓ 23 καὶ ΑΓ 24.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 138-139, πίν. II, εἰκ. 1.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

14 (πίν. 6δ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σώζεται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση.

Ἀριθ. εἰς. 2329, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 894.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,67, διάμ. βάσης 0,55, ἄβακ. 0,95.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ὅμοιο στὴ δομὴ του καὶ στὴ διαμόρφωση τῶν φύλων μὲ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 24, ΑΓ 23 καὶ ΑΓ 25.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

15 (πίν. 7α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σώζεται μόνο ἡ κάτω ζώνη τοῦ κιονοκράνου. Σὲ δεύτερη χρήσις τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καλάθου ἔχει ἀφαιρεθεῖ.

Ἀριθ. εἰς. 973, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 22.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Σωζόμεν. ὕψος 0,25, διάμ. βάσ. 0,57, ἄβακ. 0,56.

Τὸ τμήμα ποὺ σώζεται ἔχει τὴν ἴδια διακόσμηση μὲ ὀχτὼ πλατιὰ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας, ὅπως καὶ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 23 καὶ ΑΓ 25.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

16 (πίν. 7β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Οἱ δύο γωνίες τοῦ ἄβακα εἶναι σπασμένες καὶ ἡ μία πλευρὰ τοῦ καλάθου ἀπολεπισμένη.

Ἄριθ. εἰς. 997, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 46.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,37, διάμ. βάσης 0,30, ἄβακ. 0,49.

Δύο ζῶνες ἀπὸ τέσσερα φύλλα μαλακῆς ἄκανθας καλύπτουν τὸν κάλαθο. Ἡ κάτω σειρὰ ἔχει τέσσερα μεγάλα πλατιά φύλλα μὲ λυγισμένους πρὸς τὰ μπρὸς τοὺς μεσαίους λοβοὺς. Οἱ γλωσσίδες τῶν πλαγίων λοβῶν ἐφάπτονται καὶ σχηματίζουν ὀφθαλμοὺς καὶ κολπίσκους. Τὰ φύλλα τῆς δεύτερης ζώνης ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς πρώτης ζώνης καὶ στηρίζουν τὶς γωνίες τοῦ ἄβακα. Οἱ καυλοὶ τῶν γωνιακῶν ἐλίκων, ποὺ συνενώνονται σὲ σχῆμα V, πλαισιώνουν τὰ φύλλα τῆς κάτω ζώνης καὶ περικλείουν ἀνάμεσά τους ἓνα μικρὸ σχηματοποιημένο φύλλο.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ἔχει γλυφὴ καὶ ἐξόγκωμα στὴ μέση κάθε πλευρᾶς.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

17 (πίν. 8α)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ὁ ἄβακας εἶναι σπασμένος σὲ πολλὰ σημεῖα.

Ἄριθ. εἰς. 999, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 48.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,39, διάμ. βάσ. 0,44, ἄβακ. 0,42.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ὅμοιο στὴ δομὴ του καὶ στὴ διαμόρφωση τῶν φύλλων μὲ τὸ κιονόκρανο ΑΓ 46.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἐπᾶλληλες ταινίες καὶ ἐξόγκωμα στὴ θέση τοῦ παλίου «ἄνθους».

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 140.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

18 (πίν. 7 γ,δ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σῶζεται τὸ μισὸ τμήμα τοῦ κιονοκράνου μὲ σπασμένο τὸν ἄβακα καὶ τὴν πάνω στεφάνη.

Ἄριθ. εἰς. 1060, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 110.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Σῶζ. ὕψος 0,49, διάμ. βάσ. 0,42, σῶζ. ἄβακ. 0,58.

Στὸ σωζόμενο τμήμα ἡ διακόσμηση ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πλατιά φύλλα μαλακῆς ἄκανθας μὲ λυγισμένους πρὸς τὰ μπρὸς τοὺς κεντρικοὺς λοβοὺς τοὺς καὶ ἐφαπτόμενες τὶς γλωσσίδες τῶν πλαγίων λοβῶν. Ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς πάνω στεφάνης σῶζονται μικρὰ τμήματα μόνο, διακρίνονται ὅμως οἱ βλα-

στοι που συνενώνονται σε σχήμα μικροῦ V καὶ πλαισιώνουν ἀντίστροφα τοποθετημένο καρπὸ ἢ φύλλα.

Τὸ κιονόκρανο ἀνήκει στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὰ κιονόκρανα ΑΓ 46 καὶ ΑΓ 48.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 140.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

19 (πίν 8β)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Οἱ ἄκρες τῶν φύλλων εἶναι ἐλαφρὰ ἀπολεπισμένες.

Ἀριθ. εἰς. 952, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 1.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,50, διάμ. βάσ. 0,51, ἄβακ. 0,66.

Τὸν κάλαθο τοῦ κιονοκράνου καλύπτουν δύο ζῶνες φύλλων μαλακῆς ἄκανθας. Ἡ κάτω ζώνη ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε ὀρθὰ φύλλα μὲ τὸν κεντρικὸ λοβὸ λυγισμένο πρὸς τὰ μπρός. Στὴν πάνω ζώνη τέσσερα μεγάλα ὅμοια φύλλα ἄκανθας καλύπτουν τὶς γωνίες κάτω ἀπὸ τὸν ἄβακα. Τὰ γωνιακὰ φύλλα ἐνώνονται μὲ μιὰ λεπτὴ ταινία σὲ σχήμα λύρας, ποὺ ἀπολήγει στὸ ὕψος τοῦ ἄβακα σὲ ἀτροφικὲς ἑλικες μὲ ὀριζόντια διεύθυνση. Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς λύρας γεμίζει ἓνα ἀνάστροφο φύλλο ἄκανθας.

Τὸν καμπυλόπλευρο ἄβακα κοσμοῦν δύο ἐπάλληλες ταινίες τοῦ ἴδιου πλάτους. Στὴ μέση κάθε πλευρᾶς του, στὴ θέση τοῦ παλιοῦ «ἄνθους» ὑπάρχει ἓνα ἐξόγκωμα μὲ φυτικὴ διακόσμηση.

Βιβλιογραφία: K a u t z s c h, ὁ.π., σ. 76, πίν. 16, 230.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 6ου αἰ.

20 (πίν. 8γ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ὁ ἄβακας εἶναι σπασμένος καὶ τὸ κιονόκρανο εἶναι ἀπολεπισμένο σὲ πολλὰ σημεῖα.

Ἀριθ. εἰς. 954, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 3.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,42, διάμ. βάσ. 0,39, ἄβακ. 0,59.

Τὸ κιονόκρανο ἀνήκει στὸν ἴδιο τύπο μὲ τὰ προηγούμενα κιονόκρανα ΑΓ 48, ΑΓ 46 καὶ ΑΓ 110. Διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνα στὴ διακόσμηση τῆς κάτω ζώνης ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε σχηματοποιημένα, κοντὰ καὶ πλατιά φύλλα μαλακῆς ἄκανθας, τὰ ὁποῖα δὲν ἐφάπτονται μεταξύ τους. Στὴν πάνω ζώνη τέσσερα μεγαλύτερα φύλλα εἶναι τοποθετημένα ἀνὰ ἓνα κάτω ἀπὸ κάθε γωνία τοῦ ἄβακα. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ V καλύπτει καρπὸς.

Χρονολόγηση: 6ος αἰ.

α. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 2 (ἀρ. κατ. 1)

β. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 19 (ἀρ. κατ. 2)

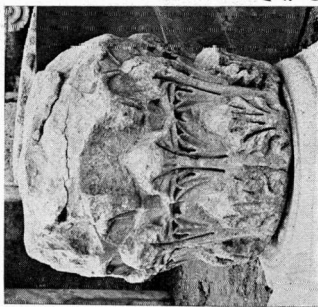
α. Κορινθιακὸ κιονόκρανο ΑΓ 16 (ἀρ. κατ. 3)

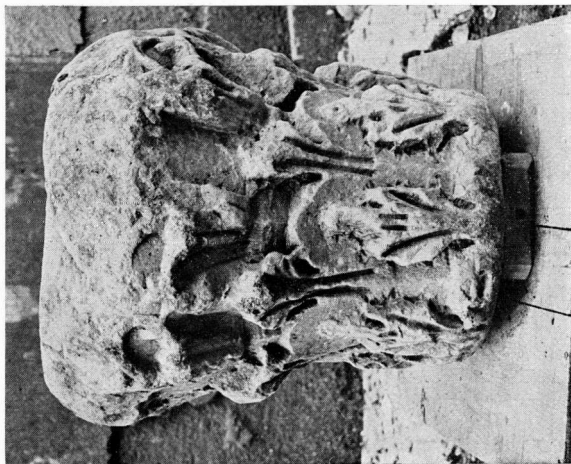
β. Κορινθιακὸ κιονόκρανο ΑΓ 17 (ἀρ. κατ. 4)

α. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 28 (ἀρ. κατ. 5)

β. Κορινθιακό
κιονόκρανο ΑΓ 27
(ἀρ. κατ. 6)

γ. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 18 (ἀρ. κατ. 7)

α. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 47 (ἀρ. κατ. 8)

β. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 26 (ἀρ. κατ. 9)

α, β. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 44 (ἀρ. κατ. 10)

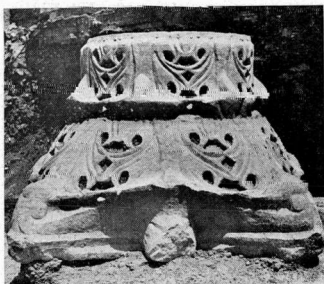
α. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 24 (ἀρ. κατ. 11)

β. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 23 (ἀρ. κατ. 12)

γ. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 25 (ἀρ. κατ. 13)

δ. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 894 (ἀρ. κατ. 14)

α. Τμήμα κορινθιακού κιονοκράνου
ΑΓ 22 (αφ. κατ. 15)

β. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 46 (αφ. κατ. 16)

γ, δ. Κορινθιακό κιονόκρανο ΑΓ 110 (αφ. κατ. 18)

α. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 48 (ἀρ. κατ. 17)

β. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 1 (ἀρ. κατ. 19)

γ. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 3 (ἀρ. κατ. 20)

δ. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 29 (ἀρ. κατ. 21)

α. Θεοδοσιανό κιονόκρανο
ΑΓ 10 (άρ. κατ. 22)

β. Θεοδοσιανό κιονόκρανο
ΑΓ 4 (άρ. κατ. 23)

γ. Κιονόκρανο με άνεμιζόμενα
φύλλα ΑΓ 38 (άρ. κατ. 24)

δ. Κορινθιακό κιονόκρανο
ΑΓ 39 (άρ. κατ. 32)

α. Κιονόκρανο με ζῶα ΑΓ 9 (ἀρ. κατ. 25)

β. Κιονόκρανα με ζῶα
ΑΓ 8 (ἀρ. κατ. 26)

γ. Κιονόκρανο με ζῶα
ΑΓ 42 (ἀρ. κατ. 27)

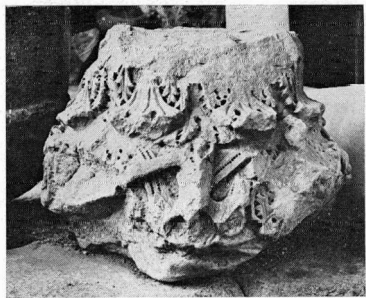
α, β. Κιονόκρανο με ζῶα ΑΓ 20 (ἀρ. κατ. 28)

γ, δ. Κιονόκρανο με ζῶα ΑΓ 21 (ἀρ. κατ. 29)

α. Κιονόκρανο με ζῶα ΑΓ 99 (ἀρ. κατ. 30)

β,γ. Κιονόκρανο με ζῶα ΑΓ 45 (ἀρ. κατ. 31)

21 (πίν. 8δ)

Κορινθιακό κιονόκρανο. Είναι σπασμένο περίπου κατά τὸ ἓνα τέταρτο. Στὴ μέση τῆς βάσης ὑπάρχει τὸρμος, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ ἵχνη τοῦ μολυβιοῦ καὶ μέρος τοῦ σιδερένιου συνδέσμου.

Ἀριθ. εἰς. 980, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 29.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,31, διάμ. βάσης 0,24, ἄβακ. 0,31.

Τὸν κάλαθο τοῦ κιονοκράνου καλύπτουν δύο ζῶνες ἀπὸ ὀχτῶ φύλλα, ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους καὶ λυγίζουν τὸ μεσαῖο λοβὸ τους ἐμπρός. Τὰ κεντρικὰ φύλλα τῶν νεύρων ἀποδίδονται μὲ τρυπάνι. Τὰ φύλλα τῆς πάνω ζώνης, ἀποδοσμένα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τοποθετοῦνται πάνω ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς κάτω ζώνης, ἔτσι ὥστε τὰ τέσσερα νὰ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὶς γωνίες τοῦ κιονοκράνου καὶ τὰ ὑπόλοιπα στὴ μέση τῶν πλευρῶν.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ποὺ στηρίζεται στὰ γωνιακὰ φύλλα, χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἐλίκων, κοσμεῖται μὲ δύο ἐπάλληλες ταινίες, οἱ ὁποῖες εἶναι πολὺ φθαρμένες. Στὴ μέση κάθε πλευρᾶς του ὑπῆρχε ἐξόγκωμα καὶ αὐτὸ φθαρμένο.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 146.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 5ου αἰ.

22 (πίν. 9α)

Θεοδοσιανὸ κιονόκρανο. Εἶναι σπασμένο στὴ βάση.

Ἀριθ. εἰς. 961, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 10.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,36, διάμ. βάσ. 0,48, ἄβακ. 0,48.

Ἡ διακόσμηση τῆς βάσης δὲν διακρίνεται. Τὰ ὀχτῶ φύλλα τῆς κάτω ζώνης ἔχουν βασικὰ τὸ ἴδιο σχῆμα, ἢ χρῆση ὅμως τοῦ τρυπανιοῦ δὲν εἶναι τόσο ἔντονη καὶ δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἀπόλυτα φορά. Τὴν τρίτη ζώνη κοσμοῦν τέσσερα μικρὰ φύλλα μαλακῆς ἄκανθας καὶ οἱ ἐλικες στὶς γωνίες εἶναι μικρές. Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας κοσμεῖται ἐπίσης μὲ λογχοειδῆ φύλλα, χωρὶς χρῆση τρυπανιοῦ καὶ στὴ μέση κάθε πλευρᾶς του ὑπάρχει ἐξόγκωμα. Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 152.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 5ου αἰ.

23 (πίν. 9β)

Θεοδοσιανὸ κιονόκρανο. Οἱ ἄκρες τῶν φύλλων καὶ οἱ γωνίες τοῦ ἄβα-

κα είναι σπασμένες. Τò εσωτερικό του καλάθου αφαιρέθηκε σὲ δεύτερη χρήση.

Ἄριθ. εἰς. 955, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 4.

Υλικό: Λεπτόκοκκο ρόδινο μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,64, διάμ. βάσ. 0,56, ἄβακ. 0,80.

Τὴ βάση τοῦ κιονόκρανου κοσμεῖ σειρά διακοσμημένη μὲ μικρὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας τοποθετημένα ἔτσι, ὥστε νὰ σχηματίζουν ἓνα σχῆμα Χ. Τὸν καλάθο καλύπτουν δύο ζῶνες ἀπὸ ὀχτὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας, ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Τὰ φύλλα τῆς πάνω ζώνης τοποθετοῦνται πάνω ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων τῆς πρώτης ζώνης. Ἡ τρίτη ζώνη ἀποτελεῖται ἀπὸ περιφερειακὸ κυμάτιο διακοσμημένο μὲ τρία ἀνθέμια. Στὶς γωνίες τὸ κυμάτιο διακόπτεται ἀπὸ τέσσερις ἑλικες, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐπίσης μικρὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας στὴν ἄκρη.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας εἶναι ἐπίσης διακοσμημένος μὲ μία σειρά μικρῶν λογχοειδῶν φύλλων καὶ μ' ἓνα ἐξόγκωμα στὴ μέση, στὴ θέση τοῦ παλιοῦ «ἄνθους».

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 152.

Χρονολόγηση: Μέσα 5ου αἰ.

24 (πίν. 9γ)

Κιονόκρανο μὲ ἀνεμιζόμενα φύλλα. Σῶζεται σὲ καλὴ κατάσταση.

Ἄριθ. εἰς. 989, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 38.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,53, διάμ. βάσ. 0,35.

Τὸν καλάθο τοῦ κιονοκράνου καλύπτουν δύο ζῶνες ἀπὸ ὀχτὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας. Τὰ φύλλα τῆς κάτω ζώνης ἔχουν ἔντονη κλίση δεξιὰ, ἐνῶ ὁ κεντρικὸς λοβὸς τοὺς κινεῖται πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση. Τὰ φύλλα τῆς δευτέρας ζώνης ἔχουν τὴν ἴδια κλίση, λιγότερο ὅμως ἔντονη. Ἀπὸ τὰ μεσοδιαστήματα τῶν φύλλων αὐτῆς τῆς ζώνης ξεκινοῦν φυλλοφόροι κάλυκες. Ἀπὸ κάθε κάλυκα βλαστάνουν δύο βλαστοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας ἐλίσσεται κάτω ἀπὸ τὴ γωνία τοῦ ἄβακα, ἐνῶ ὁ ἄλλος στρέφεται στὴ μέση κάθε πλευρᾶς καὶ ἀγγίζει τὸν ἀντίστοιχο βλαστὸ τοῦ γωνιακοῦ κάλυκα.

Τὸν καμπυλόπλευρο ἄβακα κοσμεῖ ταινία μὲ κυματοειδὴ κλιματίδα.

Βιβλιογραφία: Σ τ. Π ε λ ε κ α ν ῖ δ η ς, Κιονόκρανα, σ. 167-178.

Χρονολόγηση: Ἀρχὲς 5ου αἰ.

25 (πίν. 10α)

Κιονόκρανο μὲ ζῶα. Εἶναι σπασμένο σὲ πολλὰ σημεῖα, ἰδιαίτερα στὶς γωνίες.

Ἀριθ. εἰς. 960, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 9.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,35, διὰμ. βάσης 0,25, ἄβακ. 0,42.

Ἡ σπείρα τῆς βάσης δὲν σώζεται. Τὸν κάλαθο πλαισιώνουν στὴν κάτω ζώνη ὀχτὼ ὀρθια φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας, ἀνεξάρτητα μετὰξὺ τους, μὲ τοὺς μεσαίους λοβοὺς λυγισμένους μπροστά. Στὴν πάνω ζώνη καὶ σὲ κάθε γωνία ὑπάρχει ἓνα μεγάλο φύλλο ἄκανθας ποὺ στηρίζει τὸν ἄβακα. Στὴ μέση κάθε πλευρᾶς ὑπάρχει ἓνας ἀετός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λείπει τὸ κεφάλι καὶ ὁ λαιμός.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας δὲν σώζεται καλὰ, φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχει μιὰ γλυφὴ.

Βιβλιογραφία: F a r i o l i, Capitelli, σ. 146 καὶ Μ. Π α ν α γ ι ω τ ῖ δ η, Κιονόκρανα σ. 96 καὶ 115, πίν. 29.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 5ου αἱ.

26 (πίν. 10β)

Κιονόκρανο μὲ ζῶα. Εἶναι σπασμένο σὲ πολλὰ σημεῖα. Στὴ μέση τῆς βάσης ὑπάρχει τόρμος, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ ἀκόμη τὸ μολύβι καὶ τὸν σιδερένιο σύνδεσμο.

Ἀριθ. εἰς. 959, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 8.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,55, διὰμ. βάσης 0,57, ἄβακ. 0,37.

Τὴ βάση τοῦ κιονοκράνου κοσμεῖ στὸ κάτω μέρος ἀστράγαλος καὶ πάνω μιὰ στεφάνη ἀπὸ ἀνάστροφα τοποθετημένα ἀνθέμια. Στὸν κάλαθο ὑπάρχει ζώνη ἀπὸ ὀρθια φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας ποὺ ἔχουν τοὺς μεσαίους λοβοὺς τους λυγισμένους μπροστά. Οἱ γλωσσίδες τῶν πλαγίων λοβῶν τους ἐφάπτονται. Πάνω ἀπὸ τὴ ζώνη τῶν φύλλων αὐτῶν ὑπάρχει ἀκόσμητος χῶρος καὶ ἀκολουθεῖ στεφάνη μὲ μικρὰ ὀρθια ἀνθέμια. Ἀκολουθεῖ μικρὴ ἀκόσμητη ταϊνία καὶ στεφάνη μὲ μικρὰ ὀρθια ἀκανθοειδῆ ἀνθέμια, τὰ ὁποῖα στὴ μέση τῆς κάθε πλευρᾶς εἶναι μεγαλύτερα καὶ ἐφάπτονται μὲ τὸ ἐξόγκωμα τοῦ ἄβακα. Τὸ ἐξόγκωμα εἶχε πιθανὸν τὴ μορφή μικρῶν περιστεριῶν.

Ὁ ἄβακας εἶναι καμπυλόπλευρος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ἐπάλληλες ταϊνίες.

Βιβλιογραφία: Π α ν α γ ι ω τ ῖ δ η, Κιονόκρανα, σ. 97 καὶ 115, πίν. 32γ. Χρονολόγηση: Μέσα 5ου αἱ.

27 (πίν. 10γ)

Κιονόκρανο μὲ ζῶα. Εἶναι πολὺ κατεστραμμένο στὴν πάνω ζώνη.

Ἄριθ. εἰς. 993, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 42.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,48, διάμ. βάσης 0,36, ἄβακ. 0,35.

Ἡ σπείρα τῆς βάσης τοῦ κιονοκράνου ἔχει καταστραφεῖ. Τὸν κάλαθο, στὴν πάνω ζώνη, πλαισιώνουν ὀχτὼ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας μὲ λυγισμένους μπροστὰ τοὺς μεσαίους λοβούς τους. Οἱ γλωσσίδες τῶν πλαγίων λοβῶν ἐφάπτονται. Πάνω ἀπὸ τὴ ζώνη αὐτὴ ὑπάρχει ἀστράγαλος καὶ ἀκολουθεῖ ζώνη ἀπὸ μικρὰ ἀκανθοειδῆ ἀνθέμια. Μεσολαβεῖ μικρὸς ἀκόσμητος χώρος καὶ ἀκολουθεῖ δευτέρη ζώνη μὲ ὅμοια ἀνθέμια. Ἡ ζώνη αὐτὴ διακόπτεται στὶς γωνίες ἀπὸ τὰ περιστέρια, τὰ ὁποῖα σώζονται δυστυχῶς ἐλάχιστα.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ἔχει δύο γλυφές καὶ ἐξογκώματα στὴ θέση τοῦ ἄνθους, στὴ μέση κάθε πλευρᾶς. Τὸ κιονόκρανο σώζει χρώματα (πράσινο καὶ γαλάζιο), ἐναλλάξ τοποθετημένα ἀνάμεσα στοὺς κεντρικοὺς λοβούς τῶν φύλλων τῆς κάτω ζώνης. Σὲ μερικὰ σημεῖα διατηρεῖται ἐπίσης κεραμίδι χρῶμα.

Βιβλιογραφία: Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 97 καὶ 115, πίν. 31γ, Χρονολόγησις: Μέσα 5ου αἰ.

28 (πίν. 11α, β)

Κιονόκρανο μὲ ζῶα. Τὸ κιονόκρανο εἶναι σπασμένο σὲ πολλὰ σημεῖα, κυρίως στὴν πάνω ζώνη. Τὰ κεφάλια καὶ τὰ πόδια ἀπὸ τὰ κριάρια εἶναι καταστραμμένα.

Ἄριθ. εἰς. 971, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 20.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο ρόδινο μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,42, διάμ. βάσης 0,27, ἄβακ. 0,52.

Ἡ κάτω ζώνη διακοσμεῖται μὲ ὀχτὼ ὄρθια φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας, ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Στὴν πάνω ζώνη φαίνεται πὼς ὑπῆρχαν στὶς γωνίες προτομὲς ἀπὸ κριάρια καὶ στὴ μέση κάθε πλευρᾶς ἓνας ἀετός.

Τὸν καμπυλόπλευρο ἄβακα διακοσμοῦν ἐπίσης τρεῖς ἐπ'ἀλλήλες ἰσοπλατεῖς ταινίες.

Βιβλιογραφία: Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 96 καὶ 116, πίν. 29γ, Χρονολόγησις: Δεύτερο μισὸ 5ου αἰ.

29 (πίν. 11γ, δ)

Κιονόκρανο μὲ ζῶα. Εἶναι σπασμένο σὲ πολλὰ σημεῖα στὴν πάνω ζώνη καὶ στὸν ἄβακα.

Ἄριθ. εἰς. 972, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 21.

Υλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπό μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ύψος 0,44, διάμ. βάσης 0,30, ἄβακ. 0,41.

Στὴ βάση τοῦ κιονοκράνου ὑπάρχει σπείρα διακοσμημένη με λοξὰ τοποθετημένα μικρὰ ἀνθεμωτὰ φύλλα ἄκανθας. Τὸν κάλαθο πλαισιώνουν στὴν κάτω ζώνη ὀχτὼ ὄρθια φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας, ποὺ ἔχουν τοὺς μεσαίους λοβοὺς τοὺς λυγισμένους μπροστά.

Ἀπὸ τὰ ἴχνη ποὺ σώζονται στὴν πάνω ζώνη φαίνεται ὅτι στὶς γωνίες ὑπῆρχαν προτομὲς ἀπὸ κριάρια καὶ στὴ μέση κάθε πλευρᾶς παγώνια ποὺ ἐναλλάσσονται με περιστέρια.

Ὁ ἄβακας εἶναι ἀπλός, καμπυλόπλευρος, με τρεῖς ἐπάλληλες ταινίες.

Βιβλιογραφία: Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 97 καὶ 116, πίν. 32δ. Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 5ου αἰ.

30 (πίν. 12α)

Κιονόκρανο με ζῶα. Τὸ κιονόκρανο ἦταν σπασμένο σὲ τέσσερα κομμάτια ποὺ συγκολλήθηκαν τὸ 1975. Ἡ κάτω ζώνη τοῦ κιονοκράνου εἶναι πολὺ κατεστραμμένη. Σὲ δευτέρη χρήση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καλάθου ἔχει ἀφαιρεθεῖ.

Ἀριθ. εἰς. 1049, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 99.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ύψος 0,62, διάμ. βάσης 0,47, ἄβακ. 0,89.

Τὴ βάση τοῦ κιονοκράνου περιτρέχει πολὺ καταστραμμένος ἀστράγαλος, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦνταν ἐναλλάξ ἀπὸ τετράφυλλο καὶ «ὠό». Ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς κάτω ζώνης σώζονται μόνο ἐλάχιστα ἴχνη. Στὶς γωνίες τοῦ κιονοκράνου ὑπάρχουν ἀετοὶ με τὰ φτερά ἀνοιχτὰ πρὸς τὰ πλάγια, τὸ στήθος προτεταμένο καὶ τὸ κεφάλι ψηλά.

Ὁ καμπυλόπλευρος ἄβακας ἔχει δύο ταινίες καὶ στὴ μέση κάθε πλευρᾶς του ὑπάρχει ἓνα ἐξόγκωμα. Τὸ ἐξόγκωμα αὐτὸ προχωρεῖ ὡς τὴν κάτω ζώνη καὶ παίρνει τὴ μορφή κέρατος.

Βιβλιογραφία: Παναγιωτίδης, Κιονόκρανα, σ. 116, σημ. 3, ὅπου καὶ ἡ παλιότερη βιβλιογραφία.

Χρονολόγηση: Μέσα 6ου αἰ.

31 (πίν. 12β, γ)

Κιονόκρανο με ζῶα. Εἶναι σπασμένο στὴ βάση καὶ στὸν ἄβακα.

Ἀριθ. εἰς. 996, ἀριθ. εὐρ. ΑΓ 45.

Υλικό: Λεπτόκοκκο λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ύψος 0,47, διάμ. βάσ. 0,40, ἄβακ. 0,73.

Τὸ τμήμα τοῦ καλὰθου ποὺ σώζεται καλύπτουν δύο ζῶνες ἀπὸ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας. Ἡ κάτω ζώνη ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀχτὼ φύλλα, ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, τὰ ὁποῖα λυγίζουν τοὺς μεσαίους λοβοὺς τους μπροστά. Τὸν κάμπο ἀνάμεσα στὰ φύλλα γεμίζουν μικρὰ φύλλα πριονωτῆς ἄκανθας. Ἡ πάνω ζώνη δὲν διατηρεῖται καλὰ, φαίνεται ὅμως ὅτι τῇ ζώνῃ τῶν πριονωτῶν φύλλων πλουτίζουν καὶ ἄλλα θέματα. Διακρίνονται τσαμπιὰ σταφυλίων, ἀετοὶ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ φτερά τους καὶ πλαισιωμένοι μὲ ἀμπελόφυλλα, καὶ δύο μικρὰ ἀντωπὰ ζαρκάδια.

Βιβλιογραφία: Μ. Πα να γ ι ω τ ῖ δ η, Κιονόκρανα, σ. 96 καὶ 115, πίν. 29β.

Χρονολόγηση: Τέλος 5ου αἰ.

32 (πίν. 9δ)

Κορινθιακὸ κιονόκρανο. Σῶζεται σὲ καλὴ κατάσταση.

Ἀριθ. εἰς. 990, ἀριθ. εὗρ. ΑΓ 39.

Ὑλικό: Λεπτόκοκκο γκριζωπὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος 0,38, διὰμ. βάσης 0,26, ἄβακ. 0,43.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι πλούσια διακοσμημένο. Τῇ βάσῃ του περιτρέχει ἀστράγαλος καὶ πάνω ἀπ' αὐτὸν ὑπάρχει μία ζώνη μὲ ὀχτὼ ὄρθια πολύλοβα φύλλα ἄκανθας. Οἱ γλωσσίδες τῶν πλαγίων λοβῶν τῶν φύλλων ἐφάπτονται, ἐνῶ οἱ κεντρικοὶ λοβοὶ τους λυγίζουν μπροστὰ καὶ συγκρατοῦν μιὰ πλατιά ταινία ἀπὸ ὄρθια τρίλοβα ἀνθέμια σὲ δύο μεγέθη, τοποθετημένα ἐναλλάξ. Πάνω ἀπὸ τὴν ταινία αὐτὴ τὸ κιονόκρανο ἔχει στὴ μέση κάθε πλευρᾶς κυλινδρικό ἐξόγκωμα διακοσμημένο μὲ ἓνα κεντρικὸ ἀνθέμιο ποὺ πλαισιώνεται ἀπὸ δύο ἡμιανθέμια. Ἀπὸ τῇ βάσῃ τοῦ ἐξογκώματος αὐτοῦ καὶ βαθύτερα σὲ σχέση μὲ τὴν κάτω ζώνη ξεκινοῦν δύο βλαστοὶ ποὺ ἐλίσσονται κάτω ἀπὸ τὶς γωνίες τοῦ ἀπλοῦ καμπυλόπλευρου ἄβακα.

Βιβλιογραφία: K a u t z s c h, ὁ.π., σ. 90, πίν. 18, 266α.

Χρονολόγηση: 7ος αἰ.

Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
Θεσσαλονίκης

Χ. ΜΑΤΡΟΠΟΤΑΟΥ - ΤΣΙΟΥΜΗ
Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ - ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ

ZUSAMMENFASSUNG

Chr. Mavropulu-Tsiumis, D. Papanikola-Bakirtzis, Kapitelle der Sammlung von Rotonda (Thessaloniki). I. Teil. Korinthische Kapitelle und ihre Gattungen.

In dem Garten von Rotonda (Thessaloniki) sind verschiedene, sehr interessante Skulpturen gesammelt. Die Sammlung der Kapitelle ist von den interessantesten. Die Kapitelle sind von verschiedenen Ausgrabungen und Denkmäler transportiert worden. Nur wenige von den erhaltenen Kapitelle sind veröffentlicht.

Das Material ist umfangreich, deshalb haben wir es in drei großen Gruppen verteilt. Als erste Gruppe veröffentlichen wir die korinthische Kapitelle und ihre Gattungen.

In der Einleitung versuchen wir die Kapitelle auf Grund der Struktur und der Technik zu datieren. Es folgt der Katalog wo die Beschreibung, die Datierung und die Bibliographie der Kapitelle gegeben wird.